

דלק מאיראן – שליחותו של צבי דוריאל בטהראן 1956-1963

חלק ב – הפעולה*

אורי ביאלר

הקשר של אילת

הלאמת תעלת סואץ לא הביאה לשינוי של ממש בעמדתה של איראן בכל הנוגע לקשירת קשרים מדיניים עם ישראל; גם 'מבצע סיני' וחסימת התעלה לא הובילו לשינוי בתחום זה. למרות העוינות החד-משמעית שרחשו האיראנים לנאצר לא ראתה איראן חיוניות בקשירת קשר מדיני רשמי עם ישראל בסוף 1956. בישראל, לעומת זאת, צצו מגיעים חדשים וחשובים לרוויזיה כרוהה בגישה כלפי איראן, זאת לנוכח המציאות שנוצרה בתחום אספקת הדלק לארץ; מציאות זו היא תמרור לייצובם של היחסים הכלכליים והמדיניים בין שתי המדינות מאז אותה תקופה ועד עלייתו של חומייני לשלטון באיראן, עשרים ושתיים שנים לאחר מכן. צבי דוריאל, ממקום מושבו בטהראן, היה בעל תפקיד חשוב בעיצובו של הקשר הזה.

במהלך השבוע הראשון של נובמבר 1956 עמדה ישראל לפני אחד המשברים הכלכליים הפחות ירועים אך החמורים ביותר בתולדותיה.¹ ארבעה ימים לאחר צניחת הצנחנים הישראליים במעבר המתלה בסיני התברר לממשלת ישראל כי ברית-המועצות החליטה להפסיק את אספקת הדלק לישראל באופן מידי ומוחלט. המשמעות הכמותית של מהלך זה היתה קיצוץ באספקה המובטחת בהיקף של כ-520 אלף טון נפט גולמי, שהיוו למעלה מ-34 אחוזים מתצרוכתה של ישראל באותה תקופה. יכולתה של ישראל להתמודד עם משבר זה היתה מוגבלת ביותר לנוכח המצב שנוצר בשוק הדלק העולמי: הפלישה האנגלו-צרפתית למצרים הביאה לחסימת צינור הנפט שבין עיראק ללבנון, לסגירתה של תעלת סואץ ולצמצום ניכר בכמות הנפט הגולמי שהופקה בכווית. בעקבות זאת, למשך כמה חודשים נפגעה חמורות יכולת אספקת הדלק מן המזרח

* חלקו הראשון של המאמר פורסם בעיונים בתקומת ישראל, 8 (1998), עמ' 150-180.

1. אם לא מצוין אחרת, הניתוח שלהלן מתבסס על: U. Bialer, *Oil and the Arab-Israeli Conflict*, 1948-63, London 1998. זמן קצר לפני פרסום חלקו השני של המאמר יצא לאור ספרם של יובל אליצור ואליהו סלפטר עלילות נפט (תל-אביב 1999), המכיל בעמודים 4-81 פרטים נוספים על שליחותו ואישיותו של דוריאל.

התיכון לאירופה וחלה עלייה של ממש בדמי ההובלה במכליות עקב הביקושים הגדולים לדלק ממקורות אלטרנטיביים יקרים. הנפגעות העיקריות ממצב עניינים זה היו בריטניה וצרפת, שסבלו גם ממדיניות 'עונשין' כלכלית שנקטה כלפיהן ארצות-הברית, זאת לאחר שהנשיא אייזנהאואר נפגע קשות מהחלטתן להתקיף את מצרים, סירב להושיט להן יד בעניין זה ואף הפעיל סנקציות פיננסיות קשות נגד בריטניה.

מבחינת ישראל היתה תוצאת ההתפתחויות הללו צמצום דרסטי לא צפוי ככמות הדלק שסיפקו לה החברות הזרות שפעלו בארץ - בעיקר SHELL ('של') ו-British Petroleum (BP). נוסף על כך, עקב חסימת התעלה הפסיקו חברות אלו וחברת 'סוקוני' את משלוחי הדלק האיראני לישראל במסלול 'ואסקו דה גאמה' (דרך כף התקווה הטובה). התפתחויות אלה הפתיעו את ישראל ומצאו אותה לגמרי בלתי מוכנה. המצב הגיע לידי כך שמיד לאחר מבצע סיני אמרו התחזיות כי ייצור החשמל יופסק בשלהי דצמבר 1956, וכי בראשית אפריל 1957 יהיו בארץ מלאי של נפט גולמי שיספיק ל-18 ימי תצרוכת, כמות כנזון שתספיק ל-58 ימים, ומזוט - שבו השתמשו לצורכי תעשייה ובעיקר לייצור חשמל - ככמות שתספיק לפחות משבעה ימים. הסכנה של שיתוק כלכלי מוחלט נראתה קרובה ומאימת מתמיד.

כסופו של דבר, במחיר כספי כבד מאוד, הצליחה ישראל להתגבר על משבר האנרגיה של שלהי 1956 וראשית 1957. ואולם, על רקע המשבר צץ הרעיון - שניצניו הופיעו עוד במהלך 1951 - להניח בין איראן לאילת צינור נפט שיוביל דלק איראני לבתי-הזיקוק בחיפה. כיבוש סיני הבטיח שליטה ישראלית בקצרי טיראן ופתיחת נתיב הים לאילת - נתיב שלמעשה היה חסום משנת 1948 ובמיוחד משלהי 1955. למרות העובדה שישראל הבטיחה לסגת מסיני בתוך זמן לא רב מאז השתלטה על חצי האי, ברור היה לה, כפי שאכן קרה, שהנסיכות החדשות יאפשרו את הבטחת השיט בתעלה גם בלא נוכחות ישראלית פיזית בשארם א-שיח'. היתרונות הכלכליים שהיו גלומים בהפיכת נמל אילת לנמל כניסה של נפט לארץ היו ברורים מלכתחילה: טון נפט איראני המגיע דרך אילת אמור היה לעלות כ-21 דולר; אותה כמות נפט שהועברה לישראל בנתיב 'ואסקו דה-גאמה' עלתה 28 דולר, וכמות זהה של נפט גולמי שהגיעה לחיפה מוונצואלה עלתה 31 דולר. החיסכון הצפוי היה אפוא משמעותי ביותר. זאת ועוד, פתיחת דרך הנפט לאילת אמורה היתה לתרום תרומה מכרעת לפיתוח העיר, שעד אז היתה עיר נחשלת, ומעל לכול - צינור נפט בעל קוטר גדול עשוי היה לאפשר ייצוא דלק מישראל ולחדש את מעמדה כנתיב נפט יבשתי להובלת מוצר זה מהמזרח התיכון לאירופה. אמנם קשיים טכניים, כספיים ומדיניים מנעו את בנייתו של צינור כה גדול בשלהי 1956, אך לאור המצב שנוצר בעקבות הצעדים הסוכייטיים, ולנוכח הנסיבות שבהן היה נתון שוק הדלק באותה תקופה, נראה הרעיון של הנחת צינור קטן (בקוטר של שמונה אינץ'), שדי בו כדי לספק את התצרוכת הישראלית, כבעל ערך אסטרטגי ממדרגה ראשונה.

בדצמבר 1956 החליטה ממשלת ישראל לבנות צינור כזה ולהזינו כנפט איראני

מתוך ידיעה ברורה שיש בכך משום הימור. באותה עת לא ידעו כיצד לפתור את בעיות ההובלה (לחברת 'דלק' היו מעט מכליות שפעלו בקו חיפה-הים השחור ולא היתה אפשרות להפעילן בנמלים איראניים). כמו כן, לא היה ברור כיצד יגיבו מדינות ערב למצב חדש זה, וגם שאלת נכונותן של 'של' ושל חברת 'סונול' לספק דלק איראני דרך אילת היתה לוטה בערפל. אך מעל לכול - כלל לא היה ברור כיצד יגיבו האיראנים לרעיון. סימני השאלה לא נעלמו גם לאחר שבשלהי נובמבר מסר המזכיר השני כשגירות האיראנית בלונדון לנציגי ישראל שם כי מדינתו מוכנה לספק לישראל למעלה מ-3.5 מיליוני טונות של נפט גולמי - הרבה מעבר לתצרוכתה הכוללת, שאת מרביתה סיפקו, כאמור, החברות הבריטיות. אין ספק שנכונות זו הושפעה מן המצוקה שנוצרה בשוק הדלק העולמי לאחר הפלישה האנגלו-צרפתית למצרים. לנוכח מצוקה זו רבו סיכוייה של NIOC, חברת הדלק הלאומית האיראנית, להגדיל משמעותית את היקף מכירותיה. לכאורה היה בכל אלה כדי להבטיח את תחילתו של עידן חדש בתחום אספקת הדלק לישראל - עידן שבו אמורה היתה איראן למלא את תפקיד הספק העיקרי. ואולם, לאנשי משרד החוץ ומשרד האוצר לא נראו הדברים כה ברורים והדים. הצגת לבטיהם חשובה להבנת הדילמה שבה התחבטה ישראל באותה תקופה וגם לחידוד עמדותיו ותפקידו של צבי דוריאל בעניין זה.

כאמור, הפיכתה של איראן למקור ראשי של אספקת נפט לישראל טמנה בחובה סיכויים רבים אך גם סיכונים לא מעטים.² ראשית, במצב זה היה משום ערעור על צו קיום יסודי בתחום אספקת דלק, הוא צו גיוון המקורות. שנית, ישראל עדיין היתה נתונה תחת השפעתה של החוויה האסטרטגית הטראומטית שחוותה ב-1953; באותה שנה לחצו הבריטים על הכוויתים שלא לממש הסכמים שעניינם אספקת דלק גולמי לישראל בהיקף של שני שלישים מן התצרוכת המקומית. אמנם ב-1954/4 התגברה ישראל על הכעיה במחיר כלכלי סביר, אך שרר חשש גדול מאוד שנסוגה דומה של איראן מהסכם אספקת דלק שלוש שנים לאחר מקרה זה תביא לתוצאות אסטרטגיות חמורות מאין כמוהן. ושלישית, מחירי הדלק שהציעה NIOC היו גבוהים מאלה שהציעו מקורות אחרים. כל אלה הפכו את האופציה האיראנית לאופציה בעייתית.

דוריאל תרם בכמה תחומים תרומה משמעותית להבהרת המצב ולקביעת המדיניות הישראלית בנושא. ראשית ומעל לכול, הוא הבין מהר מאוד כי הפיכתה של ישראל לקניין דלק חשוב באיראן עשויה להעניק לה קלפי מיקוח חשובים שלא היו לה עד אז ביחסיה עם איראן. המלצתו הטבעית היתה לפיכך לשוב לרעיון ה'בנייה מלמטה' - היינו, לבסס ערכיות כלכלית כמפתח להתקדמות מדינית בעתיד. המציאות החדשה נתפסה בעיניו כמציאות המצדיקה את שינוי מדיניות 'היד הקפוצה' בכל הנוגע להקצבות המיועדות לפעילות השטח באיראן. וכך ניסח זאת בסוף ינואר 1957:

2. ראה פרוטוקול ישיבת צמרת משרד החוץ ומשרד הביטחון, 12.12.1956, א"מ 2930/3017.

האינטרסים של חברת הדלק שלנו בפרס מסתכמים היום בסכום העצום של סביב ל-11 מיליון דולר וכשליש ההוצאה הלאומית של ישראל לקניית מוצרי נפט באותה תקופה, א"ב, אם לא יותר. אפילו מבחינה מסחרית שגרתית ומקובלת בכל מקום - ומכלי לקחת בחשבון את הצדדים והנסיבות הספציפיות והמיוחדות - חשיבות האספקה והצד המדיני וכו' - אין אף פירמה רצינית בעולם כולו מזניחה אינטרסים כאלה למקרה ולמזל, אלא דואגת ליצור סיגים לאינטרסים, [דואגת] ליחסי ציבור, איורה, עיתונות וכו', ורואה בהוצאות אלה הוצאות נורמליות, מקובלות, הגיוניות ומועילות. על אחת כמה וכמה אסור לנו לזלזל בניסיון ובנוהג [...] במקום ובזמן הזה. עלי להתרות נגד חסכנות וקמצנות שלא כמקומן, ואשר סכנתן קרובה ויעילותן רחוקה, שמא חסכון קטן יצא בהפסד גדול ולא רק חומרי.³

שנית וקונקרטית ובהתאם לכך, השהות בטהראן לימדה את דוריאל כי בתחום אספקת הדלק, בן-השיח הטבעי ביותר של ישראל הוא NIOC, ששיקוליה הכלכליים היוו בסיס נוח לניהול משא-ומתן עם ישראל, ולא משרד החוץ האיראני, שמטבע הדברים היה חייב להתחשב בעיקר ביחסי איראן עם מדינות ערב. המלצתו של דוריאל בראשית דצמבר 1956 - המלצה שהייתה במשך שנים נר לרגלי קובעי המדיניות הישראלים - היתה אפוא ברורה:

אם אנחנו מעונינים באופן מעשי באספקה מכאן, עלינו למנוע ככל האפשר רעש וסנסציה והכנסת המדינאים לעניין. אחרי המאורעות [פלישת בריטניה, ישראל וצרפת למצרים, א"ב] חזרה ממשלת פרס לעמדת הזהירות הפחדנית כלפינו והתחמקות מכל דבר העלול להטיל עליה 'חשד' בעיני הערבים של חריגה מניטרליות אבסולוטית. מותר להניח כי אם יקום רעש וצעת ערבים, הממשלה תירתע ותייעץ לספקנו (NIOC) הסתייגות וסחבת, לכן איננו רוצים לעבור בצנרת של שגרירות איראנית [...] נכון לדעתי ליצור קודם את העובדות המסחריות והמשפטיות ולהגן עליהן בזמנו באם יהיה צורך בכך, ולא לגיס גורמים העלולים למנוע למפרע את העסקה.⁴

החלטת משרד החוץ הישראלי לבקש לנהל את המשא-ומתן על הסכם האספקה בטהראן ולא בלונדון היתה למעשה אישור לקבלת התזה הבסיסית שהציג דוריאל. בדיווח על ביקור בטהראן, שבו הוסכם על קניית 300 אלף טון נפט גולמי (קנייה שלאחריה מימשה ישראל אופציה לרכישת עוד 200 אלף טון), הביע קולוב, יועץ הדלק של הממשלה, לפני שר האוצר, את עמדתו, ששיקפה למעשה את טיעונו הבסיסי של דוריאל: 'עלינו להימנע מלפעול במישור הפוליטי ולהתרכז במישור הכלכלי'. התרגום האופרטיבי של טיעון זה היה הזמנתם של ראשי חברת NIOC לביקור בארץ.

3. מכתבו של דוריאל לקולוב, 30.1.1957, א"מ 2953/7168.

4. מכתבו של דוריאל לקולוב, 12.12.1956, א"מ 2954/7168.

קבלת התזה של דוריאל היתה גם הסיבה לרכישת כמות דלק שהיוותה רק עשירית ממה שהציעו האיראנים בשיחות בלונדון, כפי שעולה מדיווחו של קזולוב מטרהאן: 'החוק הפרסי תובע מחברת הנפט הלאומית להביא לאישור ועדת המג'לס [בית-הנבחרים] כל חוזה שעולה על 500 אלף טון. מוכן שאנו איננו מעוניינים בוויכוחים במג'לס על עסקות הנפט שלנו ולכן עלינו לעשות הכל כדי למנוע דיונים כוערה'.⁵ בהתאם לכך אמורה היתה הקנייה לצאת לפועל באמצעות חברת הקש של ישראל בשווייץ - אותה חברה שביצעה את ההסכם של יוני 1955. כך יכלו האיראנים להמשיך ולטעון כבעבר (ובצדק, מבחינה פורמלית) כי אינם מוכרים דלק לישראל.

החשש מחשיפת קשר הדלק הוא שעמד גם בבסיס החלטתה של ישראל לרכוש חלק מתצרוכת הדלק האיראני מחברה צרפתית, 'פטרופרנס', שהיתה אמורה גם להוכיל אותו ובכך לפתור את בעיות ההובלה הקשות של ישראל. לרעיון זה התנגד דוריאל נמרצות, ובכך ביטא עמדה בסיסית שבה המשיך להחזיק במשך שנים לאחר מכן. דעתו היתה שיש לרכז כמה שיותר קניות מ-NIOC, ולו במחיר כספי יקר מזה שמאפשרות נסיבות כלכליות מזדמנות וחולפות. כלומר, דוריאל סבר כי על ישראל להיות נכונה לשלם ביוקר למשך זמן קצר כדי לקצור דיבינדרים כרוכים בטווח הארוך. את התנגדותו לעסקה עם צרפת הסביר באמרו:

ככל שתהיה קנייתנו בפרס גדולה, יותר תירתע ממשלת פרס ויותר יהיה קשה בשבילה להכשיל את הביצוע. בני ברית וגורמים בעלי השפעה גדולה ירתמו להגנת האינטרס שלנו אשר הוא גם האינטרס הפרסי. יש לקחת בחשבון רגש של טינה אשר יתעורר בצדק אצל מנהלי הספק [NIOC] על אי אימוץ בהם והטעיה מיותרת אחרי שהם יודעים בפירוש למי ולאן הסחורה. יחסים טובים עם הספק ובסיס מסחרי-משפטי איתן הוא היסוד לכל הפעולה ורק בהתבססות על הספק עצמו נוכל להתגבר על יתר המכשולים האפשריים.⁶

עמדתו של דוריאל שכנעה את שר האוצר הישראלי, ובפברואר 1957 בוטל הקשר עם הצרפתים. עם זאת תכננה ישראל לפרוש את רשתה על-פני שטח רחב יותר. כאמור, הדלק של NIOC היה יקר מן הדלק שניתן היה לקנות מחברות הקונסורציום. לכן התכוונה ישראל להשתמש בקנייה הגדולה מחברת הדלק הלאומית האיראנית כדי לחזק את מעמדה, ולא פחות מכך - כדי להבטיח לעצמה אפשרות לרכוש כמויות דלק מסיביות מחברות הקונסורציום לאחר שיסתבר כי העסקות עם NIOC נחתמו ומתבצעות ללא הפרעה. הסתייגותיו של דוריאל מאסטרטגיה זו, שבהתאם לה המשיכה ישראל לפעול במשך שנים רבות, לא היו קטגוריות כמו הסתייגותו מרעיון הרכישה מהחברה הצרפתית, אך עם זאת הוא היה עקבי בקביעתו כי הקשר עם NIOC צריך לעמוד בדרגת חשיבות גבוהה יותר מזו של הקשר עם חברות הקונסורציום:

5. מכתבו של קזולוב לשר האוצר, 27.12.1956, א"מ 2928/3010.

6. מכתבו של דוריאל לקזולוב, 12.1.1957, א"מ 2973/7168.

המצב שונה כאשר להזמנה אצל חברה אמריקאית, חברה בקונסורציום הפרסי. איננו יכולים לנתק יחסים עם ספקים ותיקים וחזקים. אמרתי זאת לפרסים והם הסכימו. ועוד אמרו לי בחברה הפרסית כי אנחנו נוהגים בתבונה בפרט זה ובעצמם לא היו נוהגים אחרת. לעסקה עם [חברות בקונסורציום] יש ערך חשוב [כהטיה] וסיוע לאספקה הפרסית אבל אם יהיה לחץ והפרסים לא יעמדו, גם האמריקאים לא יעמדו. אם הפרסים יהיו איתנים - האמריקאים יחזקו אותם. לכן יש להוסיף לרכז את משקל הזמנותינו אצל הפרסים. הצעתי היא [...] לצמצם התקשרותנו עם הקונסורציום למינימום של נוכחות וקשר נומינלי, לשמור על כוח הקניה שלנו חופשי עד שאניותינו תתחלנה לעבוד במלוא כושרן.⁷

המלצתו של דוריאל התקבלה, ובאמצע פברואר 1957 עלה בידי ישראל לחתום על הסכמי קניית נפט גולמי איראני בהיקף של כ-35 אלף טון מכמה חברות קטנות בקונסורציום, שהסכימו לכך לאחר שנודע להן על חתימת ההסכם בינה לביין NIOC.⁸ חשוב לציין כי אספקת חלק ניכר של הדלק לישראל היתה מותנית במימוש ההסכם עם NIOC ועם חברות הקונסורציום. משלוחים בלתי מופרעים של דלק מהמקור הראשון היו אמורים לסלול את הדרך למשלוחים מהמקור השני. עיכובים או אי-מימוש ההסכם מצד חברת הדלק הלאומית האיראנית היו עלולים להוריד לטמיון את המאמץ כולו ובכך להעמיד את ישראל במצב חמור ביותר מבחינת מקורות אספקת האנרגיה שלה. לכן, השאלה המהותית ביותר היתה כיצד יתנהגו האיראנים. שאלה זו לא היתה תאורטית, והיא עלתה במלוא חריפותה כאופן בלתי צפוי עוד לפני שהגיעה המכלית הראשונה לאילת. הסיבה לכך היתה פרסום בשבועון *Time* ב-11 במרס 1957, שבו צוטט פקיד ישראלי שדיווח בחוסר זהירות לעיתונאי כי 'איראן, הזוכרת את הגברת ייצור הדלק על-ידי מדינות ערב בזמן הצרות של מוצאדק, הסכימה לספק דלק לישראל. בהיפתח אילת יהיה למעצמות כפעם הראשונה אינטרס אמיתי בישראל, כרוגמת זה שיש להן במדינות הנפט [כמזרח התיכון].'

הסכנה שהתעוררה בעקבות פרסום זה היתה לא רק שהעסקות של 'דלק' לא יצאו לפועל, אלא גם שהחברות הזרות לא תחדשנה את אספקת הדלק מאיראן. דוריאל מילא תפקיד חשוב בסיווגיה של ישראל למנוע התפתחויות בלתי רצויות אלה. קשריו האישיים עם מנהלי חברת הדלק הלאומית אפשרו לו לבוא במגע בלתי אמצעי עם 'הרופק האיראני'. על מידת האינטימיות של הקשרים שפיתח דוריאל עם הממונה על השיווק בחברה ניתן ללמוד מהדרך שבה תיאר מפגש שנערך ביניהם באותה תקופה: 'הייתה לנו ישיבה מאד מבוהלת וממושכת "עד שבאו תלמידיהם", התיידדות עד לאינטימיות, ואשתי צריכה לטפל באי אלו בעיות נפשיות של בתו בת ה-14

7. מכתביו של דוריאל לקולוב, 30.1.1957, 4.2.1957, א"מ 2953/7168.

8. מכתבו של ברטור לנציגות בפרים, 18.2.1957, שם.

המתלבטת במשבר גילה, ואין אם בכית אשר (אתה) תשיח הבחורה המתבגרת כדבר אישה אל אישה. כנראה גם זה שייך להפעלת צינורנו [...] 9.

הדיווחים מהשיחות שניהל עם פקיד זה ועם עוד שני חברי הנהלה הובילו את דוריאל למסקנה כי 'אנשי הדלק לא ישנו עמדתם ואין להם יותר ברירה. הם יחזרו ויגידו שאין להם שום עסק איתנו והכל שקר. התירוץ נתקבל כזמנו גם על-ידי משרד החוץ. אבל כמה זמן תהיה להם אפשרות להתחפר מאחורי ההסוואה הפורמלית עם כל "העזרה" שאנו מגישים להם עם פרטומינו? מה תהיה הגבת השאח והמדינאים האחראיים לאור הפרסום ובימים אלה כס חזרה פרס לתוכנית של כינוס ועידת המדינות האישלאמיות בהשראת "תכנית איזנהואר" הכוללת צורך לפיס את מדינות ערב?'.¹⁰

אותה תקופה היתה אפוא תקופה של כסיסת ציפורניים לפקידים הישראלים בירושלים וכטהראן. דוריאל עצמו כיטא זאת באופן ציורי בכתבו:

פה שורר החג. הכל סגור ומסוגר, אנשים רוקדים מין דקה ברחובות ומתרוצצים עם ביקורי החג. אף אני שלחתי איזה 50 כרטיסים לבכירי הפרסים, וגם לכשתי בגדי שבת ועניבה כהירה (עם בחירה מיוחדת על-ידי אשתי המקפידה על הג'נטלמניות שלי) והתחלתי לבקר, ללגום תה, להעמיד פנים צוהלים בזמן שבראשי שטות מכליות שמתקלקלות בלי הרף, בונקר ודלק להפעלת מכליות, א"ב, מטרים מדובעים של מברקי אשראי בלתי ברוז, ישיבות מפרנסי ומממני בעלי און בשמותיהם, ארנון, אכנון, גבתון וכו', חסרי אוניס בהחלטות, המעבירים אדם על דעתו כמקום להעביר העברה וכספית, פקידים מרבי שיחה עם עיתונאים זרים, מכסי טפח, אבל מגלים טפחיים המכריעים כבחורות יודעות דבר. נקודת הכובד מוסיפה להיות במעבר שקט במיצרים של המכליות הראשונות, בלי רעש בינלאומי ובהימנעות מפרסומת והתפארות עד שיגיע הזמן שנפרסם בעצמנו.¹¹

המלצתו של דוריאל היתה להטיל צנזורה חמורה על פרסומים בנושא אספקת דלק:

הדימוקראטיה של ישראל במקומה עומדת, אבל גם דימוקראטיות יודעות להלחם, ומי במצב מלחמה כמונו? סוד הוא סוד ויש לשמור עליו. מקור האספקה, שם וזמני האוניות והכמויות הן סוד צבאי וכל מערכת של עיתון ושכועון, הרדיו והסוכנויות צריכות להתחייב לא להזכירם, כמו [גם] [ב]אזורים בכנסת, מסיכות עיתונאים ושיחות עם עיתונאים זרים.¹²

המלצה זו אמנם הפכה לתקנה צנזוריאלית שנותרה בתוקפה שנים רבות לאחר מכן, אך לאחר אותו פרסום ב-"Time" היה קשה מאוד ליישמה בישראל. לדוריאל דווח:

9. מכתבו של דוריאל לקחולוב, 1.4.1957, שם.
10. מכתבו של דוריאל לקחולוב, 12.3.1957, שם.
11. מכתבו של דוריאל לקחולוב, 25.3.1957, שם.
12. שם.

אין אפשרות להגן עליך מפגיעות של פרסומת. אילת נמצאת עתה תחת זכוכית מגדלת שעיני כל העיתונות העולמית מרוכזות עליה. ברור שאי אפשר למנוע את פרסום העובדה שמכלית דלק הגיעה לאילת ושעובדה זו תיצור רושם כביר בארץ ומחוצה לה. אנו מקוים שתהיה לנו שליטה מלאה על העיתונות המקומית לגבי פרסומים שיגלו את מקור הנפט ושם האנייה, אולם אין זה לגמרי ברור אם נצליח להשתלט על עשרות הכתבים הזרים השורצים פה והצמאים לסנסציות. אין כל סיכוי שנוכל להכריז על אילת כעל שטח סגור בפני עיתונאים זרים. נראה שתאלץ לפעול תחת סילון אור חזק ולא להיבהל נוכח קהל צופים גדול. אנו נעשה הכל כדי לעמעם את הרעש.¹³

כצפוי גרר הפרסום ב־*Time* את תגובת העולם הערבי עוד לפני הגעת המכלית. כשלהי מרס התכנסו נציגי הסגל הדיפלומטי הערבי בטהראן ושלחו את הציר הירדני בשמם כדי למחות בפני משרד החוץ האיראני על מכירת הדלק לישראל. כשאצבעו מונחת על הדופק יכול היה דוריאל לדווח מידית לירושלים כי שר החוץ, ארדלן, השקיט את הנציג הערבי בטענה ש'פרס לא מכרה ולא תמכור נפט לישראל, הדיעות לא נכונות'.¹⁴

כשבוע הראשון של אפריל הגיעה המכלית 'קרנהילס' לאילת כשהיא נושאת נפט גולמי איראני. כצפוי זכתה הגעתה לכיסוי עיתונאי שהסתמך על מקורות ישראליים. לא ידוע כיצד ניסתה ישראל למנוע זאת, אך ברור שנכשלה בכך. לנוכח מצב זה התערער לזמן קצר בטחונו של דוריאל בכך ש־NIOC תעמוד בהסכם האספקה. וכך כתב באותו שבוע:

הקו הפרסי ברור: לא להמשך למחלוקת הישראלית-ערבית, למנוע טענות ערביות וגם ישראליות על מעשים לא ידידותיים, למנוע ויכוחים בלתי נעימים וכאב ראש. פרס שמה היום את הדגש על פיוס הערבים כדי להכניסם לפקט הבגדדי, בסיס בטחונה של איראן. חברת הדלק הפרסית תוכל לעשות הפוליטיקה שלה רק כל זמן שלא מופיעה בפרהסיה כניגוד לפוליטיקה היסודית של השאח ומשרד החוץ, כל זמן שאפשר לתרץ לערבים תירוצים שלא ניתן להכחישם, כל זמן שאין הוכחות שלא ניתן לספק. יכתבו ויצעקו הערבים או מי שיהיה, הפרסים יטענו - להדר"ם, עם קריצת עין צוהלת לנו. אבל הנה באנו וגילינו ופרסמנו בקלונות בעצמנו! תמו התירוצים כפי הפרסים. משרד החוץ יילחץ אל הקיר בטענו כי הדבר מתחיל לסכן את הקו המדיני העיקרי, מוטב להתחמק מכל העניין ולהפסיק. אני בטוח בעזרה מלאה מצד אנשי הדלק. אבל ד"ר ארדלן ושר החוץ, א"ב, המחזר היום אחרי לבנון, סעודיה, לוב, טוניסיה ומרוקו, נשאר הקובע.

13. מכתבו של קולוב לדוריאל (ללא תאריך), שם.

14. מכתבו של דוריאל לקולוב, 1.4.1957, שם.

הנוכל ליצור בתוך הממשלה רוב לוחם נגד שר החוץ בעניין הנפט שלנו? הספקת הנפט אינה מבוססת על אינטרס כספי, כי תמורת החלק הפרסי בתפוקה מוכטח להם מטבע קשה גם בלי מכירות, והאינטרס אינו אלא מוסרי, אמביציוזי, הזיות על רכישת שווקים גרידא, אינטרס רופף שעלול לא לשקול נגד המדיניות הרשמית.¹⁵

לזמן מה נראה היה שחששותיו של דוריאל מתממשים. ב-17 באפריל, בעקבות ההר הבין-לאומי שיצרה הגעתה של ה'קרנהילס' לאילת, פרסם משרד החוץ האיראני הודעה שלא הכחישה את דבר כוואה של המכלית לנמל הישראלי כשבמכליה דלק איראני. בהודעה הוסבר כי המכלית נשאה נפט גולמי שרכשה חברה אירופית, וכי היא היתה אמורה להובילו לנמל אפריקני, אלא שבמהלך הדרך שינתה החברה את היעד. כמו כן הובהר כי כדי למנוע אי-הבנות ו'פגיעה בירידים נדרשה NIOC להימנע מכל מכירת דלק לישראל ולמסור את דבר המדיניות הזאת לחברי הקונסורציום'. שבועיים לאחר מכן מסר מנהל המחלקה המסחרית במשרד החוץ האיראני הוראה ארמיניסטרטיבית למנהל המכירות של NIOC, ובה הוזהרה החברה לבל תעבור על הכללים שקבע הממשל (רשמית נותרה הוראה זו בתוקפה כמשך שנים לאחר מכן). כעבור שבוע הגיעו ראשי הנציגויות הדיפלומטיות הערביות בטהראן לביקור אצל שר החוץ האיראני והודו לו על החלטת ממשלתו לאסור מכירת דלק לישראל.¹⁶

לנוכח הריחוק והניתוק מאיראן ניתן היה לצפות שבעקבות פרסומים אלה יתעורר בירושלים הרושם שכל תוכנית הצינור וקשר הדלק עם מדינה זו מתמוטטת. ואולם, פעילותו האינטנסיבית של דוריאל, בעיקר בחוגי NIOC ובין מכריו בקונסורציום, העלתה כי לא אלה הם פני הדברים. אבחנתו של דוריאל, שהוכחה כמדויקת להפליא, היתה פרי חשוב ביותר של חודשי פעילות שבהם ביסס את קשריו בבירה האיראנית. הואיל ואבחנה זו נותרה בתוקפה שנים רבות לאחר אירועי אפריל 1957 ולמעשה קבעה את אופי הקשר בין ישראל לאיראן למשך תקופה ארוכה, מן הראוי לפרטה.

העובדות הבסיסיות שהועברו לידיעת משרד החוץ הישראלי היו שהקבינט האיראני דן בשאלת הקשר עם ישראל בשבוע השני של אפריל ושמרכית השרים התנגדו להתערבות חיצונית בפעולותיה המסחריות של NIOC - התערבות שלטענתם עלולה היתה ליצור 'תקדים מסוכן'. כמו כן, בראשית השבוע השלישי של אפריל דווח לישראל על פרסום של רובר הקונסורציום שבו נאמר כי לא לגוף הבין-לאומי הזה ולא לממשלת איראן יש סמכות לשלוט על פעילות שבע עשרה החברות הבין-לאומיות ששיווקו באותה תקופה דלק איראני. מה היה ההסבר לסתירה בין העמדה הרשמית של הממשל האיראני לבין האינפורמציה האחרת? בהידרשו לשאלה זו האיר דוריאל היטב

15. מכתבו של דוריאל לקולוב, 7.4.1957, שם.

16. ריווחים של דוריאל, 16.4.1957, 18.4.1957, א"מ 3748/8, 2935/5.

את המבוכים האיראניים בנושא זה.¹⁷ ראשית, הוא הפנה את תשומת הלב לכך שנוסח ההודעה האיראנית היה מתוחכם ומעורפל 'זמרשה כל פירוש: לא למכור לישראל' 'כמו בעבר', זאת אומרת לא לשנות שום דבר. "להשגיח שהלקוחות ימלאו התחייבויותיהם", אבל המכירה נעשתה פ.א.ב. [כלומר, אחריות המוכר מסתיימת עם העברת הדלק למכלית המובילה אותו, א"ב], ואין ללקוחות שום התחייבות. "להודיע לקונסורציום", לא אומר כלום ואין שום אפשרות חוקית להגביל חופש המסחר של חברי הקונסורציום'. ניתוחו המפורט של דוריאל משרטט ככל הנראה תמונה מדויקת של מהות החזית הערבית שמולה ניצבה ישראל בכל הנוגע לאספקת הדלק מאיראן באותה תקופה קריטית:

ההכרזה האיראנית נוסחה על-ידי אדרלן אישית ותוקנה על-ידי השאח המתעניין במיוחד בנושא משום שהוא להוט אחרי ארגון המדינות האישלמיות בהנהגתו נגד מצרים והסובייטים ומחשיב בימים אלה, ימי משבר בירדן, פיוס של המלך סעוד. עניין הנפט לישראל עמד לדיון בזמן פגישה בריאר בין השאח והמלך סעוד בה ביקש המלך למנוע נפט פרסי לישראל. השאח הבטיח רק לחקור בשאלה אבל ההבטחה המעורפלת הופכת את משלוח הנפט הפרסי לאילת לדבר בלתי נעים לשאח. המלך סעוד לוקח שאלת המיצרים אל ליבו כחרופות והתעקשות. זה קיבל [נעפיטון] מפיו של מי שהיה עורך בניוויק, אשר יסד בבירות סוכנות מודיעין ויעוץ מסחרי לענייני ארצות ערב ונחשב סוכן סעודי. המלך סעוד אמר לו: 'כל זמן שהנשמה באפי לא תעבור אוניה ישראלית במים סעודיים בטיראן'.¹⁸

האינפורמציה שהשיג דוריאל סייעה גם לאתר מוקדי סכנה אישיים בטרהאן. כך, למשל, הצביע דוריאל בפני הממונים עליו על עיתונאי מקומי בשם קירם, ערבי ממוצא סעודי 'הבולש אחרי תנועת האניות לאילת, מקבל ידיעות מ"הללוידס" בלונדון וממקורות אחרים, בא קרובות לטהרן, מוסר חומר לפרסים ומעצבן אותם'. עם זאת, היו עוד כמה סימנים ברורים שהעידו כי אין תוכנה של התגובה האיראנית ללחץ הערבי כברה. בראש ובראשונה הצביעה על כך עדותו האישית של דוריאל. במכתב שכתב שש שנים מאוחר יותר תיאר דוריאל את הפעילות שבה עסק מאחורי הקלעים, תוך כדי שיתוף פעולה עם אנשי NIOC, במטרה להסתיר את הקשר בין איראן לישראל:

משרד החוץ נתן בשנת 1957 'סיפוק מלא' למחאה רשמית מאוחדת של ארצות ערב ואסר במכתב ל-NIOC ולקונסורציום למכור נפט לישראל והטיל עליהם לשמור שמשלוחי נפט איראני לא ישלחו לישראל, תוך הכרזה כוזבת על היעוד.

17. מכתבו של דוריאל לקולוב, 17.4.1957, א"מ 682953/71.

18. מכתבו של דוריאל לקולוב, 1.5.1957, שם.

ביצוע ההוראה הוטל על סג'אדי, כאחראי [ליצוא של החברה והקונסורציום, והוא פירש בקנוניה את נוש' Capetown for Order הייתה תרמית אסורה ואילו Aden for Order מותר, כי האנייה אכן יוצאת צפונה ואין בסמכותה וביכולתה של NIOC לבדוק מה ההוראות שרב החובל מבצע לכשיגיע לקרבת עדן] וההדגשה שלי, א"ב. 19.

את תוצאות התרמית הסביר דוריאל כפרוטרוט לממונים עליו בישראל:

החברה הלאומית לרלק לא העבירה שום בקשה לקונסורציום. היא ממשיכה בכיוע כאילו לא קרה דבר. בחוגי הקונסורציום מתלוצצים על התודה הערבית ועל הצילום של 'שירת הגמלים מן המדבר' [המשלחת הדיפלומטית הערבית בטהראן, א"ב]. קיים ניגוד בולט בין ההצנעה המסוימת של ההכרזה בפנים לבין הפרסומת והביום כלפי חוץ. שום מאמר מסביר או תומך בעיתונים הרגילים לפתוח בפרק תהילים לכל פעולה ממשלתית, שום מאמר בכלל, שום הזכרה בנאום או במסיבת עיתונאים. המסקנה הכללית - השלטון לא רוצה שידושו בעניין, שישרישו אותו בדעת הקהל. לעומת ההצנעה המסוימת בפנים קפצה לעיני כל הפרסומת הספקטולרית כלפי חוץ. מדוע הניגוד הזה? התשובה ההגיונית והמקובלת היא לעשות רושם במדינות ערב, לעזור לעיראק, בירדן ונחת רוח למלך סעוד, אבל שום התלהבות לבצע.²⁰

בהכירו היטב את הנעשה באיראן לא התרשם דוריאל גם מהפעילות הדיפלומטית הערבית בטהראן: 'יעילות הערבים לא גדולה ואני נהנה מ"לא יוצלח" שלהם כאן, עסוקים יותר בהכרחות כדואר דיפלומטי מאשר בעבודתם'.²¹ ועם זאת, האינפורמציה שהעביר דוריאל לישראל בהחלט לא אפשרה לה לנוח על זרי הרפנה. הנציג הישראלי הסיק מסקנות ברורות בקשר להווה, אך הזהיר מפני סכנות עתידיות, שאכן הוסיפו ללוות את נציגי ישראל כמשך שנים לאחר מכן:

קיימים סימני עצבנות מדאיגה בין חברות הקונסורציום. גם במשרד החוץ הכריטי וגם בחברות הנפט מדברים כבר על כיטול החוזה על ידי הפרסים ומה על החברות לעשות במקרה זה. המסקנה - ההתרשמות [מהפעילות הערבית] גדולה יותר אצל חברות הנפט מאשר אצל אנשי הנפט הפרסים. מרכז הסכנה כרגע לא בטהראן אלא בלונדון ובניו יורק. חברות הנפט עלולות, מתוך פייסנות וחוסר אופי ופחדנות, לפעול לפנים משורת הדין האיראני או להראות צייתנות מיוחדת ומופרזות. אין להניח שיהיה לחץ איראני עליהם, איש אינו מעוניין בזה כפרס, אבל הערבים, וכיחוד סעודיה, בטח יפעילו לחץ ישיר על החברות, בהסתמכות על

19. תזכיר של דוריאל, 24.10.1962, א"מ 3435/15.

20. מכתבו של דוריאל לקזולוב, 2.5.1957, א"מ 1942/33.

21. מכתבו של דוריאל לקזולוב, 26.4.1957, א"מ 2953/7168.

גילוי הרעת האיראני. הניצחון של מצרים בעניין התעלה מגדיל את משקלה גם בעיני חברות הנפט ונותן למצרים מכשיר לחץ ישיר גם בשאלת המצרים. האהדה לנו בעניין המצרים הייתה כל הזמן קשורה עם הדיונים בתעלה. ומשנפתרה שאלת התעלה לפני זמן, נשקפת אדישות וותרנות כאשר לבעיותינו כאילת. בפרס לא נשקפת לנו עד היום שום סכנה מעשית. כאן נעשה כל האפשרי בקשר הכי ידידותי ואישי עם אנשי הנפט והקונסורציום, בקשר אישי עם הקורפוס הדיפלומטי המערבי וידידינו בממשלה ודוריאל העביר לשאח, לפי בקשה מפורשת שלו, דין-וחשכון משפטי על חופש המעבר במצרי טיראן, אשר הוכן במשרד החוץ הישראלי, א"ב. [עם זאת] אין לדעת מה תהיה תגובת הממשלה הפרסית סביב האנייה השניה. עם כל השמחה על עמדת הפרסים, אין לסמוך על העמידה שלהם. אם החברות תראנה נטייה למנוע נפט מאילת, הרי יהיה בידי הפרסים ואפילו בידי אנשי הדלק הפרסים, תירוח והתנצלות מצוינים [לסגת].²²

לנוכח האסטרטגיה שנקטו האיראנים בכל הנוגע לקשר הדלק עם ישראל, ברור היה מלכתחילה כי הם עשויים לסגת ממחויבויותיהם. שש שנים לאחר מכן התחקה דוריאל אחר הדרך המסובכת שבה ניהלה איראן את קשריה עם ישראל:

המכתב של משרד החוץ לא בוטל עד היום ומהווה לכאורה חרב דימוקליס מעל אספקתנו מכל המקורות וכן מעל NIOC ומעל ס'גאדי אישית. חברות הקונסורציום מוסיפות לספק כל עוד ש-NIOC מספקת וסג'אדי מעמיד פנים שהכל בסדר. גם בשביל 'אל-על' המציא משרד החוץ סטרטגמה דומה: התעופה האזרחית האיראנית רשמה לפניה רצונה של אל-על לעבוד בקו טהראן, נתנה הסכמתה עד האישור הסופי והעכירה את הבקשה לחוות דעתו של משרד החוץ, המשהה את התשובה זה שנים.²³

דוגמאות אלה לא היו בודדות. כך, למשל, נמנע משרד החוץ האיראני מלציין את ישראל כארץ היעד בדרכוני השירות של פקידים איראנים שנסעו אליה, ורשם בהם מדינה אחרת כגון אנגליה או תורכיה. ברור שמנהג זה לא הלם מצב של הכרה דה-פקטו בין שתי מדינות - מצב שבו יש הכרה הרדית בכל סוגי הדרכונים ומורשים כל המגעים והעסקים. עם זאת, בהמלצתו של דוריאל השלימה ההנהגה הישראלית עם דרך לא אורתודוקסית זו של ניהול הקשרים בין המדינות. וכך ביטא זאת דוריאל באפריל 1957:

בטח היינו מעדיפים אומץ לב פרטי לעבוד ולספק לנו כפרהסיה, בלי כל הקונציום וההתחכמויות שלהם. אבל הסגנון הזה נראה לפרסים מתאים לאינטרסים

22. מכתבו של דוריאל לקולוב, 2.5.1957, א"מ 1942/33.

23. תוכיר של דוריאל, 24.10.1962, א"מ 3435/15.

הכפולים שלהם. אין לנו היום מחיר מדיני או מסחרי לשלם כדי לכופ עליהם תכסיס אחר. נשאלת השאלה האם אנו מעונינים ומוכנים לקבל את הפרסים כמו שהם, לנצל את עמדתם, ללכת אתם כברת דרך, לשתף אתם פעולה מסוימת בסגנון היחיד הנראה להם היום, או לוותר. איני מתלהב מתכסיס ההצנעה והשקר בו נוהגים הפרסים בעניין של הנפט. אבל אנחנו עושים מדיניות מסוימת ולא עוסקים בתיקון העולם המוסרי הפרטי ובחסידות בעש"טית. לא נשנה המנטליות של שכנינו. לא נשכח לפרסים את הזלזול הידוע אשר הם מזלזלים בנו זה מספר שנים והעדיפות אשר הם מעדיפים את אויבינו. ולא נשכח להם מאידך מאמץ הגינות כלפינו, הימנעות מגסויות להכעיס, היחס לעולים מעיראק ואפגניסטן, העזרה וההנחות לעולים, הרשיון להובילם באווירנו אל-על [...] התנאי המפורש של הפרסים להמשך האספקה הוא הימנעות מכל פרסומת, לא להציגם כשקרנים בפני כל העולם ושכניהם, לא לעשות מה שנראה להם ניצולם לצורכי תעמולה פוליטית גרידא. אני בדעה ופועל לפי ההנחה שהתקבלה בארץ שהעיקר היום הפעלת, הרצת ויצוב הצינור ונמל אילת, יצירת העובדה הקיימת. עובדות תאפשרנה [בעתיד] תעמולה יסודית ומשכנעת.²⁴

אך גם השלמה זו לא טשטשה את הספקות כאשר לכוונת האיראנים לדבוק בקו שנקטו, כך שדוריאל בהחלט לא היה שיכור מהצלחה.

מאילת לטהראן

פריצת שער הנפט לאיראן אפשרה לדוריאל להרחיב את היקף פעילותו.²⁵ בראשית מאי 1957 נמסר לו מירושלים כי תקציבו יוגדל בעשרים אלף דולר נוספים לשנה, ושנוסף על כך ימומנו הוצאותיו על צורכי דיו, רכב ומזכירות בטהראן. משמעותה של הגדלה תקציבית זו מבחינת אפשרויותיו היחסיות היתה ברורה. מן הראוי לציין שדוריאל התנגד ל'תשלומי בקשישים בתור בסיס לפעולתנו', אבל היה 'כהחלט בעד ו'סטות של הערכה, בעד מתנה כחפץ או בכסף, להיות "שיק" דווקא בזמן שלא [נדרש] מאתנו' (ההדגשה שלי, א"ב).²⁶ הסכומים שהוקצו לדוריאל אפשרו לו ליזום פה ושם מחוות כאלה, שנדרשו בנימוס מקובל בכירה האיראנית. כך, למשל, במרס 1958 'הזכיר סג'ארי את הצורך בכסף. אמרתי לו שחברתי לא רואה יסוד לתשלום פרמיות עבור מניעת השחיתות של אניות וחושבת שזה מחובתם של כל המשתתפים בעסקה הראויה לצייון, לשבח ולתודה, אבל לא לבונוסים שלא נכנסו לקלקולציה קודמת. אבל נתתי לו ב'הלוואה' פרטית 75,000 ריאל על מנת שיחזיר כשיוכל בלי קביעת זמן לכך. שום

24. מכתבו של דוריאל לברטור, 17.4.1957, א"מ 2953/7168.

25. מכתבו של אבנון לדוריאל, 5.5.1957, א"מ 2935/5.

26. מכתבו של דוריאל לקולוב, 27.11.1957, א"מ 2954/3.

לחץ או איום או אפילו רמז לכך לא היה, אבל היה צריך להדק סופית את יחסינו עם אדם שמנהל במישרין את היצוא ואשר לו נודע ה-Nuisance Value המכריע בכל עניינינו.²⁷ באותו זמן ביקש דוריאל לאשר הזמנת מנהל אחר של NIOC, איתיאדייה, לביקור בישראל, בצינינו כי יש קוץ אחד בכל האליה, ע. אלמן או גרוש, רוצה לנסוע עם בתו בת ה-15 ובנו בן ה-17. האדיכות, בייחוד כפרס, מונעת ללמדו שהמוזמן - הוא בלבדו. חברות קונסורציום מזמינות את הפרסים עם משפחותיהם. אינני רואה מוצא, אלא להראות מידת הכנסת אורחים מלאה וכלי הגבלה. בדיווח על ביקורו של איתיאדייה בארץ ציין דוריאל כי 'האיש חסר כושה למדי, בפשטות הטבעית המקובלת: כמובן שהסדרנו לו גם את "מעות הכיס" שביקש "לקנות מזכרות"'.²⁸ לא ברור באילו תשלומים נלווים היו כרוכים ביקורים נוספים שערכו בארץ מאוחר יותר עיתונאים ומי שהוגדר בפי דוריאל כ'גרול המומחים בשטח החקלאות', אחר חוסין עאדל.²⁹

אין ספק שמשרד החוץ הישראלי שוכנע בכראיות ההשקעה, וכך הביע את אמונו בדוריאל. בספטמבר 1958 התקבלה במשרד החלטה לנסות וליישם תוכנית פעולה שאותה הציע דוריאל באופן אישי, ושעיקריה היו מתן עדיפות ליבוא מאיראן במסגרת תוכניות היבוא וכתנאים שווים במטרה להבטיח את פיתוח המסחר ואת הפעלתו המלאה של קו האוניות בין אילת לאיראן; שיגור נציג של חברת היצוא הממשלתית לטהראן כדי שישב שם דרך קבע כתגבורת לדוריאל; עידוד אנשי 'סולל בונה' להגיש מועמדות במסגרת המכרז לבניית שדה תעופה בעבאדאן; ובדיקת האפשרות לייזום פרויקטים של קידוח מים והשקיה באיראן, שעל ביצועם יופקדו 'מקורות' ו'סולל בונה'.³⁰ ברצמבר קיבל דוריאל תקציב צנוע להרחבת תוכנית הביקורים של אורחים איראנים בארץ ולהפעלת אדם שיהיה ממונה על הקשר עם כלי התקשורת ועל עיצוב דעת-הקהל באיראן (ראוי לציין שתוכנית הביקורים שותקה בשלהי 1956).³¹

אין ספק שפעולות אלה, שזכרו תאוצה במשך השנים שלאחר מכן, נועדו כראש ובראשונה לבצר את קשר הנפט הישראלי-איראני, ושהכוז המניע שעמד מאחוריהן היה דוריאל. מטרתיהן של הפעולות נותרו במידה רבה א-פוליטיות. וכך כתב לדוריאל אחד מבכירי משרד החוץ בראשית נובמבר 1957:

אתה זוכר כי מדי פעם בימי ביקוריך כאן אנו מנהלים ויכוח מלומד: מה ביכולתנו להשיג בפרס. אתה פועל כאשר במחשבתך מטרה מסוימת אחת, ואילו אני הייתי תמיד ספקני. מטרת שורות אלה לבקשן לנסות ולשכוח משך זמן ניכר אותה מטרה נכספת שלך. אין כל סיכוי להגיע אליה בדרכים התלויות

27. מכתבו של דוריאל לקזלוב, 4.8.1957, א"מ 2/2954.

28. מכתבו של דוריאל לקזלוב, 5.8.1957, ש.ס.

29. מכתבו של ציפורי לקזלוב, 18.3.1958, ש.ס.

30. סיכום דיון, 15.9.1957, א"מ 25/1925.

31. מכתבו של מנהל מחלקת אסיה ואפריקה במשרד החוץ לדינשטיין, 27.12.1957, א"מ 168/72954.

כפעולות כל שהן מצידנו בתקופה זו. עם כל האהדה ההולכת וגוברת לנו כחוגים חשוכים בפרס עלינו לראות לפנינו שיקול מכריע בפעולתנו והוא להימנע מהבאת השלטון בפרס במבוכה בעניינים הקשורים אתנו.³²

כיוון פעולה אחר דווקא אושר בירושלים: התקציבים שקיבל דוריאל אפשרו לו להשתחרר בהדרגה ממעורבותו המעיקה של מייסד IRIS, האיראני ולנג'אד, שתבע וקיבל עמלות על כל עסקות הדלק של CPTM ואיים לסכך את ישראל ביוזמות של פרויקטים משותפים שנועדו לנצל שדה נפט בקום. המשימה לא היתה פשוטה, וכך תיאר זאת דוריאל במרס 1957: 'דידנו [ולנג'אד] לא רציני ביותר. אבל בענייני נפט יש לו עבר ושייכות. הוא הוא האדם שעורר את כל השערוריה והמאבק בזמנו, כשארגן את התעמולה ההמונית, גייס את הדתיים ואת קשאני הידוע ומצא וגייס את מוצארק. הוא סבל במקצת כשהתחילו הרדיפות נגד מוצארק וגם זכה לשכת בכית האסורים. לכן הוא חושב עצמו וחושבים אותו לאדם השייך לנושא וגם פוחדים ממנו כאדם העלול להאשים בכגידה באינטרסים פרטיים'.³³ עם זאת, מעמדה המשופר של ישראל בטרהאן ומעמדו האישי של דוריאל שם אפשרו את סילוקו של ולנג'אד מ-IRIS - אף כי רשמית רק כעבור שנתיים, ולא בלי תשלום כספי בלתי נמנע.

במחצית 1957, משהתבהר המצב זמנית, יכול היה דוריאל להמשיך בתפקידיו הקודמים, אך במקביל היה עליו 'לשמור על כל הפלגה, להשגיח בשבע עיניים על המתרחש סביב עניינינו ולטפל בפרסים כל מיני טיפולים, ובעיקר למנוע "חומר" משכנע בידי הערכים'.³⁴ ואולם, חשוב עוד יותר היה להפיג את הספקנות האיראנית באשר למהימנות המסחרית של ישראל. בדיווחיו הרגיש זאת דוריאל פעמים רבות:

לפי ניסיונם, מאז חתימת החוזה הראשון בינוי 1955, אנחנו לא מגיעים לקחת את הכמויות הקטנות שקנינו. [רק בסוף מאי 1957] גמרנו את החוזה הראשון, לכמות הנראית לפרסים עלובה, של 75,000 טון. וזה אחרי שנת חוזה שלמה, פלוס הארכה של שישה חודשים, פלוס הארכה של שני חודשים נוספים, שנתיים אחרי החתימה. לגבי החוזה החדש, אחרי שזמן האספקה נדחה מינואר לאפריל לא לקחנו אפילו טיפה אחת. הפרסים לא מאמינים עדיין, לפי הניסיון שלהם, כי ביכולתנו לבצע את החוזה ולעכל את הסחורה אשר לרשותנו. הפרסומת הבלתי מוכנת להם שעשינו עם האנייה הראשונה, השאירה חשד שבכלל לא הסחורה עיקר בשבילנו, אלא ניצול פרס במשחקנו המדיני.

המטרה ששם לפניו דוריאל היתה 'להגדיל משקלנו ולחזק עמדתנו אצל חברת הדלק

32. מכתבו של בן חרוין לדוריאל, 10.11.1957, א"מ 3734/29.

33. מכתבו של דוריאל לקזולוב, 4.6.1957, א"מ 2953/7168.

34. מכתבו של דוריאל לקזולוב, 18.3.1957, שם. עד שיצוין אחרת, הציטוטים שלהלן לקוחים מדיווחיו של דוריאל בחודשים מאי-יוני 1957, שם.

הפרסית, ליצור הערכה והערצה כלקוח חשוב, זריז ונעים בהווה ובעתיד, אשר עליו אפשר לסמוך. אני יוצא מההנחה שהמפתח של כל בעיית האספקה מהמפרץ הפרסי לאילת נמצא בידי NIOC ובה תלויה ההצלחה המעשית של [סיכול מזימות] הערבים והתנהגות חברות הקונסורציום כלפינו'. מעשית ראה דוריאל את תפקידו כדרבון הממונים עליו כדי שיוציאו לפועל במהירות את חוזה האספקה עם החברה. 'מבחינתי', כתב לירושלים בסוף מאי, 'הכעיה היא ביצוע והובלה מכסימליים ולא קבלת כמויות'. עוד כתב: 'כאן אין שום חדש, הכל או. קי. רק תנו אניות!'

דוריאל התנגד נמרצות לכל הרחבה של מעגל מוכרי הדלק האיראני לישראל, מתוך אמונה ש'חשוב ביותר לשמור על כוח הקניה והצריכה שלנו כתחמושת חשובה לעתיד ביחסי הנפט שלנו ויחסינו הכלליים עם פרס, ולא לבזבזו ולפזרו בין חברות הנפט השונות, בלי שכר מדיני כלשהו'. ואולם, לממונים על דוריאל בירושלים היה קשה לקבל המלצה זו. ראשית, השגת מכליות, ולו לשם העברת כמות הנפט הלא-גדולה ש'דלק' התחייבה לרכוש, היתה משימה לא קלה. מרבית המכליות בשוק העולמי היו חכורות לזמן ארוך בידי החברות הגדולות, ומחיריהן של יתר המכליות היו נתונים לתנודות קיצוניות, בהתאם לתנאי ביקוש והיצע משתנים שלא היטיבו עם ישראל במהלך 1957. לכך הצטרפו רתיעתם המובנת של בעלי מכליות רבים מהובלת דלק לישראל, והעובדה שקניית מכליות בהיקף גדול באותה תקופה היתה לא הגיונית מבחינה כלכלית ואף יקרה. בשל כל אלה, השיטה שנבחרה באותה שנה היתה חכירת מכליות ספורות במחיר יקר, כדי שישייטו בנתיב המפרץ הפרסי-מפרץ אילת. הליך החכירה היה ממושך, והחל רק לאחר החתימה על הסכם הרכישה עם NIOC בראשית 1957 ועם כמה מחברות הקונסורציום לאחר מכן. לא היה טעם להאיץ את המהלכים בכיוון זה כל עוד לא היה ברור שהדלק אכן יוכל להמשיך להגיע - דבר שהתברר רק במחציתה של אותה שנה. לאור כל אלה טבעיים היו קשייה של ישראל לתפעל את ההובלה במהירות. מסיבה זו הביע דוריאל הסתייגות חמורה כאשר באמצע יוני קיבל הוראה לפתוח במשא'ומתן על חוזה אספקה נוסף עם NIOC בטרם התברר קצב הביצוע של ההסכם השני. לכן גם הציע לא להיחפו ולא ללחוץ על האיראנים בעניין אפשרות שיתופם בתוכניות להנחת צינור נפט גדול (שאמור היה להחליף את הצינור הקטן) כל עוד לא נפתרו שאלות המימון ואספקת הדלק.

אך היתה בעיה נוספת, חמורה יותר. בירושלים בהחלט התכוונו לחלק את הקניות העצמאיות של ישראל בין החברה הלאומית האיראנית ובין חברות הקונסורציום במינון שלא היה דווקא לטובת הראשונה. הסיבות היו ברורות: בקנייה מחברות הקונסורציום ניתן היה להשיג מחירים נמוכים מהשער הרשמי שעליו עמדו האיראנים ולנצל את קשריהן של החברות להקלת מצוקת ההובלה הישראלית. כמו כן, הקשר עם חברות הקונסורציום הבטיח במידה מסוימת פיזור חיוני של מקורות רכישה, ומעל לכול, היה בו משום פתח לשילובן של חברות אלה בדרכים שונות במשק הדלק הישראלי, כתחליף לחברות הזרות שפעלו בארץ עד לאותה תקופה ונטשו אותה עד סוף 1957. ההוראות

שהועברו לדוריאל בעניין הסכם רכישה שלישי שיקפו בביורר מגמה זו, שעל סכנותיה התריע הנציג הישראלי בסוף יוני 1957 במילים חריפות:

יוצא (מטבלת רכישות צפויה מאיראן עד 1962, א"ב) שמגמתנו היא להיגמל (מהאיראנים) בעתיד די קרוב, כבר ב-1959, ולהישאר עם רוב קניותינו אצל הקונסורציום. המסקנה (הטבעית של) NIOC: אנו רוצים רק לנצלם מן הכחינה המדינית, לשמור לנו דריסת רגל אצלם כלפי הקונסורציום והערבים, אבל את הכיזנס המעניין אנו עושים עם אחרים ואיננו (לכן) בשבילם לקוח מעניין אשר למענו כדאי לסבול כל מיני אי נעימויות. אם אנחנו 'מצפצפים' על עמדת הפרסים - הכל בסדר. אם לא - נחוץ לדעתי לנהוג אחרת. אסור (שבעתיד) תחול הקטנת משקלנו. להפך, (מוטב) להגדיל בעתיד ולהשאיר להם לפחות את התקווה והאשליה לא להרוס כבר עכשיו ולא לתר. ובכלל לרכוב על כל הסוסים ועל הסוס הפרסי כסוס עיקרי ומכריע.

כמחצית 1958 הודיעה חברת 'של' על חיסול עסקיה בישראל. המשמעות המידית של מהלך זה היתה שכעת היה על המדינה לקבל על עצמה את האחריות לייבוא דלק נוסף בהיקף של כ-40 אחוזים מן הצריכה הישראלית. משימה זו חייבה להגדיל את כמות הנפט שהתבקש דוריאל להזמין מ-NIOC בסוף יולי והקתה מעט את חוד הביקורת שמתח על שולחיו בירושלים.³⁵ עם זאת, העדפות הממונים עליו, שמפניהן זוהיה, נותרו בעינן. כך, במקביל לתדרוך שקיבל דוריאל - לחתור לחתימה על חוזה שלישי עם החברה האיראנית בדבר רכישת נפט גולמי בהיקף של כחצי מיליון טון במשך שלוש שנים - חתמו נציגי ישראל בסוף יולי עם חברות הקונסורציום על הסכם שלפיו התחייבה ישראל לרכוש נפט בהיקף של מיליון טון במשך חמש שנים. בסוף אותה שנה, משהתבהרו תוכניות הפרישה של 'של', הוגדלו עוד יותר היקפי הקניות מחברות הקונסורציום, ודוריאל התבקש להסביר להנהלת NIOC שההפרש בין המחיר שדורשת חברתם לבין זה שמציעות חברות הקונסורציום הוא דולר וחצי לטון נפט גולמי, או עשרה אחוזים מן המחיר. 'עולם הנפט נתון כעת במשבר חמור הנובע מעודפי נפט עצומים', נאמר לדוריאל, 'האפשרויות לקנות בונצואלה ובמקומות אחרים הנן מאד מפתות, לכן על ספקינו [NIOC] לעשות הכל כדי להישאר אטרקטיביים לגבי "החברה השוויצרית"'.³⁶

השיקול העיקרי שהנחה את אנשי הדלק בארץ היה ככל הנראה שיקול כלכלי טהור, ולאורו התגמדה חשיבות הקשר עם חברת הדלק הלאומית האיראנית בראשית 1958, ופחתה הנכונות לשלם מחיר כלשהו כדי לשמור עליו. וכך דווח לדוריאל:

לידיעתך, יש לצפות שהמחירים הנמוכים בונצואלה ימשכו במשך תקופה ארוכה.

35. זכרון דברים מפגישה עם שר האוצר, 24.7.1957, א"מ 2968/6.

36. מכתבו של קחלוב לדוריאל, 6.5.1958, א"מ 733/15.

כמויות הנפט החדש שהתגלו שם לאחרונה הן גדולות ביותר אפילו בממדים מזרח תיכוניים ולכן יש לצפות גם למחירים דומים. אגב, הנסיעה מבאגדד משור [באיראן] לנמל הדרומי [אילת] היא 11 יום, ואילו מפורטו קרוז [בונצואלה] לחיפה היא 18 יום. אולם הוצאות ההובלה הן כמעט זהות היות והקו הצפון אטלנטי והים תיכוני הוא הפופולארי ביותר בין בעלי האניות, ואילו הקו באגדד משור-לנמל הדרומי הוא בין הגרועים ביותר בעולם, לכן הוצאות ההובלה הן כמעט שוות למרות הפרשים במרחקים.³⁷

גורם כלכלי נוסף שמנע את הגדלת היקף הקניות מ-NIOC היה העובדה שצינור ה-8" מאילת יכול היה להוביל רק 700 אלף טון נפט גולמי בשנה. כל רכישה נוספת מאיראן הצריכה הובלה יקרה דרך כף התקווה הטובה, ואולם, דוריאל שלל גישה זו מכול וכול. 'לדידי', טען, 'אני מסיק שהמקור הונצואלי הוא זמני וקוניקטוראלי, מה שלא מוריד מההנאה שהצלחנו ליהנות ממנו, אבל המרחק הגיאוגרפי ודרכי ההובלה הם שיכתיבו מקורות האספקה, והמפרץ הפרסי נשאר בשבילנו עקרונית מקור האספקה הטבעי, לכל הפחות כל זמן שהרוסים או הסהרה לא הופיעו בים התיכון, או שהקמנו יחסים עם הערבים וחזרנו לנפט מזרח בצינור'.³⁸ בסופו של דבר, בפברואר 1958, הצליח דוריאל לשכנע את שר האוצר ואת מנהל משרדו ליזום מגעים לקראת חתימה על חוזה רכישה שלישי עם האיראנים.

מיום החתימה על החוזה השני ועד פתיחת המשא-ומתן על החוזה השלישי, כמשך למעלה משנה, היו מטלותיו הממשיות של דוריאל בתחום הרלק בעיקר לשמור על הקיים, להבטיח את העברת המשלוחים ולברוק לאן נושבות הרוחות ב-NIOC ובקונסורציום. בראשית ינואר 1958 דיווח דוריאל:

אני תופש את תפקידי המרתקני כאן כסיוע למאבק לפתרון הבעיה הגלובלית של נפט איראני לישראל בכל הדרכים ולכל הכתובות. מבחינה עקרונית איני יכול להוציא משטח תשומת לבי ודריכותי את כל הנעשה בקשר עם דלק איראני לישראל. אני מחויב מבחינה מעשית ויומיומית לדעת זמני אוניות ותיקונם, ההגיעו, ההטעינו, ההפליגו ואם הכל היה בסדר, לדעת מי הסוכן ולהיות בקשר אתו עם זכות להתקשר אתו במקרה של צורך. ואם תתרחש תקלה או תאונה או תקרית, או תתעוררנה בעיות, עלי לדעת מה להשיב למשרדי הממשלה, לעיתונאים או ל-NIOC.³⁹

שמירת הקשר עם הנהלת NIOC היתה המטלה האופרטיבית החשובה ביותר, ודוריאל נתן ביטוי פואטי למיומנות שצבר בנושא במכתב שכתב בסוף ינואר 1960:

37. מכתבו של קוזלוב לדוריאל, 12.5.1958, א"מ 2965/61.

38. מכתבו של דוריאל לקוזלוב, 24.1.1958, א"מ 733/15.

39. שם.

'פרופ' היימן, מורי לחוק ומסחר באוניברסיטת ברלין, בעל שם בינלאומי בזמנו, שבטח מרצה היום בעולם האמת ובבית הדין של מעלה (היה כבר זקן כשפיצחתי בשיני סטודנט צעיר את האגוזים שם לפני בחינות הדוקטוראט שלי), היה מנרנד בהנאה בראשו [אילון] היה נוכח בויכוחי המלומד עם הגויים, תגרי הנפט, על יסודות וסתרי התורה של חוק השטרות האירופאי.⁴⁰

במקביל המשיך דוריאל לספק מידע פוליטי על איראן ועל יחסיה עם מדינות ערב. בכל הנוגע למטלתו העיקרית הסתבר לו יותר ויותר כי המדיניות האיראנית אינה אפיוזדית.⁴¹ לפי דיווחיו, בעיית אספקת הדלק לישראל הועלתה בפגישות בין המלך סעוד לשאח ובאיגרות ששיגרו השניים זה לזה במהלך נובמבר 1957. האיראנים הוסיפו לטעון כי אין להם כל ידיעה על עסקות נפט עם ישראל. עוד נודע לדוריאל כי הערבים 'מזכירים את שאלת האספקה בכל ביקור במשרד החוץ' בטהראן. הנציג הישראלי הגיב לאירועים אלה כאמר: 'אני בדעה שסעוד נכוננו לנו מבחנים, אבל כישלון המאמצים הערביים ולחצם כאן מעיד על קצת אופי והתעקשות של השליט, התחפרות עקשנית אחרי הפיקציה הידועה (על-אף "הטרדנות הערבית המשגעת אותו"), והפרסים נעשים יותר ויותר שבווי הפיקציה הזאת.'

כדי להקל על הפרסים את מאמצייהם לשמור על הפיקציה הזאת צירף דוריאל את קולו לקולם של אלה בישראל שטענו כי אין לצאת למלחמה נגד חברת 'של' בעקבות החלטתה לצאת מהארץ, משום שכשלון מלחמה זו וחשיפת המניע המדיני להחלטת החברה עלולים לפגוע ביחסים שנקמו בין ישראל לבין חברת הדלק הלאומית האיראנית. מעשית ניסה דוריאל שלא להעלות כלל את הנושא בטהראן, וכאשר נשאל לפשר המתרחש הסביר כי הסיבה ליציאת החברה מהארץ היתה 'אכזבה מסחרית עקב הפיקוח על המחירים ועל העברת מטבע זר והגנת העובדים, ורווחים בלתי מספקים בשביל חברת דלק מכיוון שלא קיים אצלנו ניצול חופשי של הצרכן ושל העובדים.'

דרך נוספת שבה ניסה דוריאל לסייע לממשל האיראני בנסיונותיו שלא לחשוף את האמת היתה פיקוח על שמירת הסודיות בנמלי היצוא של הנפט האיראני, שמהם הועבר הנפט באמצעות חברות שיווק שידעו את הסוד ושיתפו פעולה. מטלה זו לא היתה פשוטה ודרשה מאמץ רב. וכך הסביר זאת דוריאל לממונים עליו בינואר 1958:

אחרי שהאויב נכשל עד היום בלחץ ישיר לא נשארות לו אלא שתי דרכים, תשלום מחיר מדיני חדש וכבד או 'להשליך פצצה' - לפרסם ולהחזיק נגד עיני האיראנים והשאח הוכחה ברורה של כל השקר ששיקרו, מסמך (ים) אשר יסטרר על פני הפרסים ויהרסו את כל הפיקציה [...] קל לשער את התגובה של מי שנתפש בשקר בולט: חמה מופרזת, צעקה שהוליכוהו שולל, חיפוש האשמים (-אנחנו) תיקון מופרז של ה'מעוות'. חשש [מפצצה כזאת היא כראש

40. מכתבו של דוריאל לשלוסברג, 23.1.1960, א"מ 732/4.

41. הציטטות שלהלן לקוחות מדיווחי דוריאל בחודשים נובמבר-דצמבר 1957, א"מ 2954/3, 1925/25, 1952/33.

דאגותיי. מסמכים והוכחות האויב יכול למצוא א. במשרד. ב. במשרד ספקנו. ג. בכניקים עקב הזכרת בנקים ישראליים, דבר שלא נפסק עד היום, ד. במברקים בלתי זהירים, ו-ה. כנמל ההטענה בו הכל מתרכז אצל הסוכן: הצוות של האוניות המפוטט, ניירות ההטענה וההפלגה, מברקים ועוד. אין תרופה שלימה נגד נזילה באחד מהמקומות הנ"ל. אני שומר הכל כבבת עין בארון ברזל. אין לי שליטה ישירה על משרד ספקנו לכל מחלקותיו הנוגעות בדבר, 'חברות לעבירה' ממושכת יצרה סולידריות ומניעה גם אותו לזהירות מסוימת והוא אשר מוכיח על הזכרת הבנקים. נשאר נמל ההטענה והסוכן. אפילו עם גרין (מקנזי, הסוכן) אינני שקט כליל כנמל החצי ערבי הזה כגבול עיראק. אבל אין ברירה והדברים בסדר עד היום. רכשנו אצלו עמדה, דאגנו לסגנון נאה כביצוע ובתשלומים, משקל עבודתנו הרצופה עולה, נעשינו לקוח חשוב ונעים. דאגנו ליחסים ידידותיים אישיים עם מנהלם הכריטי במקום, חובב הריסקי. הפירמה יודעת את הרקע העדין, ואני מקווה שבמקרה הצורך תעזור ותנהג נאמנות לנו כיכולתה. יש להודות לריכונו של עולם על הרשלנות ואי העיילות של האויב. אבל כל זמן שלמבצענו נודעה חשיבות - אסור לסמוך על נס ומזל בלבד ויש לסתום ולמנוע כל סדק נראה.⁴²

בהיעדר מסמכים גלויים בעניין זה ניתן רק לשער שההתקרבות שחלה בין ישראל לאיראן בתחום המודיעין בשלהי 1957 - תהליך שיידון להלן - סייעה לדוריאן לעקוב אחר 'סדקים' כאלה באמצעות קשריו של 'עקב נמרודי עם הממסד הצבאי-מודיעיני באיראן.

דוריאן היה גם 'האורים והתומים' בכל מה שקשור לאירוח מנהלי NIOC שהחלו להגיע ארצה בראשית 1958. תרומתו הגדולה היתה גם בזיהוי המוטיבים ההסברתיים היעילים ביותר העשויים להשפיע על קבוצה זו. תררוך אחד כזה, לקראת בואו של איתיאידיה, מוכיח עד כמה היה דוריאן מודע לעולם המושגים של מנהלים אלה:

אורחנו צריך להתרשם ולהביא אתו הביתה את השכנוע שישראל איננה ראש גשר 'קולוניאליסטי' מערבי ומדיניות הנפט שלנו לא משועבדת לחברות הגדולות. התעמולה הערבית וחולשת תעמולתנו אנו הצליחה להחשיד אותנו בעבודת נרצעת לאמריקה, להן הבינלאומי, כמכשיר זר באזור [...] בשטח הנפט מנקרת אצלם המחשבה, שאולי אנו רק מנצלים אותם בנסיכות קשות וחולפות ונפנה להם עורף ברגע הראשון. חשוב אפוא ליצור רושם של הברזל, דיסטאנציה, אי זהות ואי הזדהות עם המעצמות ה'קולוניאליסטיות', של השתייכותנו לאזור כחלק בלתי נפרד ממנו, המעונין בעצמאות ושגשוג האזור, והמבין - עקב הקשר ההיסטורי המיוחד - הבנה מיוחדת את מאבק האיראנים לעצמאות מלאה בכל

42. מכתבו של דוריאן לרסין, 24.1.1958, א"מ 733/15.

השטחים. גם בשטח הנפט איננו עבדי או מהופנטי כוח החברות המונופוליסטיות. החתירה האיתאנית לעצמאות מוצאת אהדה אצלנו, כמו גם סיסמת השאח 'NIOC' חברת הנפט הגרולה בעולם לאלתר'. החברה יכולה לבטוח בעזרתנו ובאהדתנו ככל הניתן לנו. רצוי להימנע מהזכרת והרגשת הצד האנטי ערבי והעזרה במאבקנו שנודע לאספקה, זה גם מנימוקי טעם כללי וגם כדי לא לאשר או לעורר מחשבה על טובה מיוחדת שעושים לנו ועל אסירות תורה איזה שהיא. בעיה חשובה כשביל NIOC ובשביל מחלקת השיווק שלה היא רכישת שווקים. שום מאמץ [ככיוון] לא נעשה עם זאת עד עכשיו מתוך נוחיות, טרדות אחרות וגם עקב התנגדות והפרעות החברות המחזקות ידי הספקנים והשגרתיים בחברה האיראנית. אבל הויכוח נמשך וידם של האקטיביסטים נרגשת. אנחנו הקונים היחידים אצלם של איזה 10% בשנת 1958. יש סכנה במצב כזה כי אנשי השגרה רואים בעסק איתנו דבר מבוטל המכניס רק הוצאות וכאב ראש מדיני, והחברות בכלל מתפתות 'לא להשתגע' ולקבל בשלוחה את התמורה במזומנים. אנו מעונינים לא להיות היחידים. הרוח נושבת לצד האקטיביסטים, עלינו להשתלב עמם.⁴³

בראשית 1958, משנבלמו התוכניות לבניית 'הצינור הגדול' מאילת בשל סירובם של הצרפתים לסייע במימון הבנייה, ולנוכח ההיסוסים שהביעה קבוצת משקיעים זרים בראשות אדמונד דה-רוטשילד בקשר למימונה, שותף דוריאל במאמצים לצרף את האיראנים לפרויקט. האינטרס הישראלי היה ברור, וכמותו גם האינטרס המוצהר של 'קבוצת רוטשילד'. דוריאל נדרש לבדוק מה גישת האיראנים לעניין. הערכותיו היו פסימיות, וזאת מכמה סיבות:

אין עדיין לפרסים נפט להובלה כי ההובלה של כל התפוקה היא מחובת הקונסורציום. הנפט העצמאי בקום עודנו רחוק ממצאות מסחרית. השאח עדיין מתלהב מתוכנית אלכסנדרטה [צינור נפט מאיראן לתורכיה, א"ב] ולבסוף, הפרסים לא משוכנעים שתוכניתנו רצינית, הולכת ונכנסת לשלב ביצוע, ואיננה אחת מהתוכניות בנות יומן הרבות הצצות בשטח עבודתם. האיראנים לא יצטרפו לקבוצה היוזמת, הן מחוסר אינטרס מעשי מדי, הן מרצון לצפות אם תוכניתנו רצינית. הצטרפותם באה בהחלט בחשבון, אבל רק בשלב מאוחר.⁴⁴

נראה ששר האוצר הישראלי לא קיבל את האבחנה הזאת, אך היה חייב להודות בכוננותה לאחר שכפברואר 1958, לפי בקשתו (ובלא ידיעתו של דוריאל), העלה איש עסקים יהודי לפני השאח את הרעיון שהאיראנים ישתתפו במימון הצינור הגדול המתוכנן מאילת לים התיכון, וזכה לתשובת השליט האיראני כי 'אמנם הוא מודאג מן

43. מכתבו של דוריאל לרסין, 14.3.1958, ש.ס.

44. מכתבו של דוריאל למשרד החוץ, 21.1.1958, ש.ס.

המצב בסואץ אבל יחד עם זה ישראל מהוה סיכון עסקי רע'.⁴⁵ נראה שגם שר המסחר והתעשייה, פנחס ספיר, שביקר בטראן בחשאי כמה ימים לאחר מכן לשם בירור העניין, העלה חרס בידו.

עם זאת, במהלך אותה שנה קרם הרעיון עור וגידים, ולדוריאל היה חלק נכבד בעיצובו. בתקופה זו החל השלב השני בהתפתחות קשרי הדלק בין ישראל לאיראן. הרבר בא לידי ביטוי בנתון מעניין אחד, שהלך והתחדד ככל שחלף הזמן.⁴⁶ כבר ב-1955 הפכה איראן לספקית הנפט העיקרית של ישראל - מעמד שעליו שמרה למעשה במשך למעלה מעשרים שנה. השינוי הגדול שחל במהלך השנה שלאחר מבצע סיני היה שבאותה תקופה החלה ישראל לנהל בעצמה את כל ייבוא הנפט מאיראן (אם כי באופן מוסווה). בתוך שלוש שנים חל שינוי נוסף באינפרה-סטרוקטורה של ייבוא הנפט מאיראן. שינוי זה, שעליו התריע דוריאל ממושכות מראשית אותה תקופה, התבטא בשינויים בכמויות שנרכשו מ-NIOC מצד אחד ומחברות הקונסורציום הקטנות מן הצד השני. אם ב-1957 התחייבה ישראל לקנות כ-600 אלף טון נפט גולמי מהקצבת הדלק של החברה הלאומית האיראנית, הרי בשנים שלאחר מכן קטנו הכמויות שרכשה ממקור זה באופן ניכר: ב-1961, 85 אחוזים מתצרוכת הנפט הגולמי של ישראל (שעמדה על כמיליון וחצי טון) נקנו מאיראן, אך רק מאה אלף טון מ-1,280,000 הטונות שנרכשו נקנו מ-NIOC, והיתר נרכשו מקבוצת IRICON. כמונחים כספיים, מסך 14.5 מיליוני הדולרים שהוקצו לייבוא דלק איראני הגיעו לידי החברה האיראנית רק מעט למעלה ממיליון דולר.

הגורמים לתופעה זו היו מורכבים. לאיראנים היה אינטרס ברור למכור דלק לישראל, וההיגיון שעמד מאחוריו הוסבר לעיל. ואולם, לא היו להם שום תמריצים פיננסיים לכך. מניעיהם העיקריים היו יוקרה, רכישת ניסיון והבטחת שיתוף פעולה עם ישראל בעתיד, כאשר ל-NIOC יהיו מקורות דלק עצמאיים. מול נימוקים אלה עמד הלחץ הערבי וחוסר מוטיבציה בקרב אישים בהנהלת החברה, שבסופו של דבר ראו יותר סיבות לשלילת העסקות עם ישראל מאשר סיבות להצדקתן. דוריאל הצביע על סימנים רבים לחילוקי הדעות הללו בתוך הנהלת החברה. כך, למשל, הוסתר המידע על קשרי הדלק עם ישראל ועל היקפם לא רק ממדינות ערב, לנוכח הביקורת שמתחו על איראן, אלא גם - עובדה שהיתה משמעותית יותר - מאישים בהנהלה עצמה ומן הממשלה. נראה שהיחידים שבידם היה מלוא המידע על המתרחש היו מחלקת השיווק של NIOC והשאח עצמו. כמו כן, אין ספק שסירובם המתמיד של האיראנים להכיר דה-יורה בישראל חיזק את האמביוולנטיות ביחסם לעניין אספקת הדלק. בשלהי 1960 תרם לכך גם ייסודו של ארגון OPEC, שבמסגרתו מוסד דיאלוג קבוע בין איראן למדינות ערב מפיקות הנפט בכל הנוגע לאספקת דלק. התוצאה של כל אלה היתה, בין היתר,

45. תזכירו של טדי קולק, 20.2.1958, א"מ 2954/2.

46. תזכיר של דוריאל, 24.10.1962, א"מ 3435/15.

שמ-1958 נמנעה חברת הנפט האיראנית מלדחוק בישראל בעניין החתימה על הסכם רכישה שלישי. לפי דיווחיו של דוריאל, יחסה של הנהלת NIOC לרכישותיה של ישראל מהקונסורציום היה גם הוא אמביוולנטי: מחד הפחיתו רכישות אלה את כמות הקניות מהחברה עצמה, אך מאידך, ככל שגרל היקף הרכישות מן הקונסורציום יכלה חברת הדלק הלאומית האיראנית לטעון בקלות רבה יותר כי היא אינה מוכרת דלק לישראל.

לבטי הישראלים היו למעשה היפוכם של לבטי האיראנים. השאלה העיקרית שהטרידה אותם היתה שאלה כמותית - עד מתי לשלם מחירים גבוהים מאלה הנהוגים בשוק הדלק כדי לא להפריע לאיראנים ברכישותיהם ממקורות אחרים באיראן פנימה וכדי להבטיח שיתוף פעולה מצדם לכשיהיו להם מקורות דלק עצמאיים. סביב שאלה זו שררה מחלוקת מתמדת בין אנשי מנהל הדלק והאוצר הישראלי לבין דוריאל. דוריאל הוסיף לטעון כי על ישראל לשלם כעת מחיר כספי, ואפילו גדול, כדי להבטיח הן את ההווה והן את העתיד. וכך כתב בסוף יוני 1961:

אנשי הנפט שלנו מאמינים בחווי אספקה עם חברות הקונסורציום. אסור לנו לזלזל בניסיון שהיה לנו בעבר. החברות לא יעמדו בלחץ הקל מן הקלים מצד הערבים במידה ו-NIOC לא תתמוך ולא תספק בעצמה נפט לישראל. אין לסמוך על החוזים או על בוררות משפטית. איסור מטעם שלטונות איראן יחשב ל'כוח עליון'. אל נשכח שלא בוטל עדיין המכתב מ-NIOC לקונסורציום האוסר שיווק נפט לישראל. האספקה נשמרת רק לפי מין Gentlemen's Agreement מבלי להתחשב בקיום המכתב. אבל NIOC יכולה להפעילו בכל רגע אם תפסיק בעצמה את האספקה, או לא תראה סיכויים לאספקה לישראל.⁴⁷

מחלוקת זו נמשכה ברציפות עד תום התקופה הנדונה במאמר זה; עם זאת, מסוף 1958 נוצרו תנאים שאפשרו לאיראן ולישראל למצוא פתרון זמני, והודות לכך יושבו במידה מסוימת חילוקי הדעות בין משרד האוצר הישראלי לדוריאל. כמה נתוני רקע חשובים להבנת ההתפתחות הזאת.

אין ספק ש-NIOC לא ראתה בעין יפה את ההסכם שנחתם בין ישראל לחברת 'סיגנל' מ-IRICON במהלך המחצית השנייה של 1957. לפי הסכם זה אמורה היתה 'סיגנל' לספק לישראל דלק בהיקף של חצי מיליון טון במשך תקופה של חמש שנים.⁴⁸ לאיראנים היה אינטרס ברור להשיג רווח כלשהו מעסקה זו, שהיתה העסקה הגדולה ביותר שנחתמה בין ישראל לקונסורציום עד אז. רצון זה גבר במהלך 1958, כש'סיגנל' החלה לנהל מגעים עם ישראל לקראת חתימה על הסכם ארוך-טווח נוסף בתנאי אשראי נוחים. כוונתה היתה לרכוש חלק מן הבעלות על בתי-הזיקוק ועל חברת 'פז', שהוקמה לאחר יציאת 'של' מהארץ, ויזומה זו התקבלה בישראל בהתלהבות. העובדה השנייה

47. מכתבו של דוריאל למחלקה הכלכלית של משרד החוץ, 27.6.1961, א"מ 732/5.

48. תזכיר של דוריאל, 24.10.1962, א"מ 3435/15.

החשובה לענייננו היא שבמהלך 1958 הסכימה 'קבוצת רוטשילד' לממן את בניית החלק של צינור ה-16" שבין אילת לים התיכון. נוסף על שתי ההתפתחויות הללו, במחצית אותה שנה הוסר מעל סדר היום, מסיבות שונות, רעיון בניית צינור הנפט בין איראן לתורכיה, שהעסיק מאוד את השאח והצית את דמיונו. בעקבות זאת הפכו האיראנים קשובים יותר לגישושיה של ישראל בנוגע לשאלת השתתפותם בפרויקט הגדול של בניית הצינור השני בין איראן לאילת.

נתונים אלה, וככל הנראה גם ההתפתחויות האזוריות (הקמת הברית המצרית-סורית ובעיקר המהפכה של קאסם בעיראק), מסבירים את ההסכם שהושג בעת ביקור חשאי של אשכול בטהראן בשבוע הראשון של אוגוסט 1958. על-פי הסכם זה קיבלה NIOC 'זכות סירוב ראשונה' לאספקת לא פחות ממצצית התצרוכת הישראלית במחירי שוק קיימים לאחר 1961. כך יצרה לעצמה החברה ערוכה מסוימת לכך שלדלק שהיא משווקת יהיה שוק - לא גדול אמנם - לאחר שיהיו לה מקורות אספקה עצמאיים. התייחסות זו לשאלת המחירים אפשרה לישראל להמשיך ברכישותיה מחברות הקונסורציום, שבסוף שנות החמישים הציעו תנאים נוחים יותר מאלה שהציעה NIOC.

אך ההסדר טמן בחובו גם הבנות חשאיות, שהיו לא פחות חשובות מההישגים שנזכרו. בעקבותיו חתמו 'סיגנל', NIOC וממשלת ישראל (באמצעות חברת הקש השווייצרית שלה) על הסכם משולש. בהתאם להסכם זה רכשה ישראל מ-NIOC 500 אלף טון נפט גולמי, שאותם אמורה היתה 'סיגנל' לספק לה בפועל. הוסכם כי ישראל תשלם לחברה האמריקנית מחיר הנחה מקובל בשוק, ו-NIOC תקבל מישראל את מחצית ההפרש בין מחיר זה למחיר הרשמי (ה-Posted Price). את המחצית השנייה אמורה היתה ישראל להקצות למימון פרויקט צינור אילת כהשקעה של החברה האיראנית. NIOC גם התחייבה לשתף פעולה באופן דומה במסגרת הסכמים 'משולשים' נוספים, וברוך זו להשקיע עד 2.5 מיליון דולר בפרויקט. בכך רכשה לעצמה כעשירית ממניות החברה הבין-לאומית Tri Continental Pipeline, שהוקמה בקיץ 1959 לשם תפעול הצינור. ראוי לציין כי לצורך העניין, וכדי לא ליצור קשר רשמי עם ישראל, הקימו האיראנים חברת קש באירופה, שדרכה מוסרו המגעים עם Tri Continental Pipeline.

להסכם המשולש היו כמה משמעויות חשובות. ראשית, הקשר שנוצר באמצעותו הבטיח לחברת הנפט הלאומית האיראנית, לפחות תאורטית, מכירת כמות נפט השווה לפחות למחצית הצריכה הישראלית של נפט גולמי. למחויבות הרו-צדדית שנבעה מן החתימה על ההסכם בדרג המיניסטרילי היו לפיכך משמעויות חשובות, שלא היו להסכמים של 1955 ושל 1957; שנית, כחתימתה על ההסכם הביעה למעשה NIOC את הסכמתה לכך שישראל תרכוש מחברות הקונסורציום נפט במחירי שוק שהיו נמוכים מן ה-Posted Price. החברה האיראנית התכוונה להתחרות במחיריה מול חברות הקונסורציום ולנסות לזכות בשוק הישראלי כאשר יהיו לה מקורות אספקה עצמאיים; שלישית, ההשקעה הראשונית של 1.25 מיליון דולר בבניית הצינור הגדול של אילת

היתה בבחינת תשלום ראשון על חשבון עסקות משולשות נוספות, שהאיראנים ובמידה פחותה גם הישראלים היו מעוניינים בהן; ורביעית, ההשקעה האיראנית בצינור הנפט טמנה גרעין חשוב של שותפות אסטרטגית, שנבט וצמח לממדים גדולים שמונה שנים לאחר מכן.

צמצום אי-הוודאות

ההסדר של 1958, שאותו אישרו האיראנים רשמית רק ב־17 במרס 1959, לא פתר את מכלול הבעיות שהיו כרוכות בקשר הדלק בין ישראל לאיראן. מחויבותם של האיראנים היתה עקרונית ולא מוחלטת, מחירי הדלק שהציעה NIOC עדיין היו גבוהים ממחירי השוק, ישראל לא היתה מעוניינת להצמיד עסקות רבות לעקרון 'ההסכמים המשולשים', ומעל לכול - יכולתה של איראן לסגור את צינור האספקה נותרה למעשה בעינה, ותלותה של ישראל בה לא השתנתה. ראוי להדגיש כי הקשרים שפיתח דוריאל במשך הזמן עם הנהלת NIOC תרמו רבות לביצור מעמדה של ישראל בתחום אספקת הדלק. כך, למשל, למרות האמור לעיל, לא עוררה התפטרותו של מנהל מחלקת השיווק של החברה, איתאדייה, בדצמבר 1959 דאגה מיוחדת כלכו של דוריאל, שדיווח כי 'אין לחשוש מאומה מהאנשים החדשים מי שיהיו. עמדתנו לא תלויה יותר באיש אחר. יש סיכויים שבמקומו ימונה פרמן-פרמניאן השייך לחוג ירידי הטובים ביותר מאז בוואי הנה ויוצא וכא בכיתי'. יחסינו עם המינוי הזה יעשו יותר אישיים ואינטימיים. החברה תלויה בממשלה ויש לנו גישה ישירה לכל חברה, לראש הממשלה ולחוגי הפרלמנט והסנט. איננו יתומים כאן'. עם זאת, העובדה שעד ראשית 1963 לא נחתם עם NIOC חוזה רכישה חדש ורחב-היקף והבעייתיות של הקשר החסוי והלא רשמי בין שתי המדינות הפכו את דוריאל לזהיר ביותר מבין המומחים הישראלים בכל הנוגע להערכת הסיכויים להמשך אספקתו של הנפט הגולמי. לפיכך, למרות הנוחות של הקשר עם הנהלת NIOC, הזהיר דוריאל במאי 1961: 'רוחות חדשות מנשבות כאיראן, אנשים חדשים מופיעים, מי יודע איזה השפעה ואיזה לחץ ואילו תסביכים ישלטו ב־NIOC. יש היום בחברה אפשרות אלגנטית ביותר להיחלץ מכל קשר איתנו. פשוט לא לחתום על חוזה חדש. אין היום עדיין שום סימן לסכנה כזאת אבל יש לראות את הנולד האפשרי, ואשרי האדם המפחד תמיד'.⁴⁹

היות שכעת, שלא כבעבר, לא היה תמריץ כלכלי לחתום על עסקה גדולה עם NIOC, התמקרו פעולותיה של ישראל בראשית שנות השישים ביצירת פיתויים אחרים שיעודדו את החברה לשמור על הקשר עמה; בין היתר הוקמו חברות שיווק משותפות והועלו הצעות לפרויקטים משותפים של חיפוש נפט ואיתור שוקי נפט. תוכניות אלה השתלבו היטב בתהליך העמקתם של קשרי הביטחון והמודיעין בין ישראל לאיראן;

49. סקירתו של דוריאל, 23.5.1961, א"מ 732/5.

קשרים אלה נתהוו בעיקר ביוזמת האיראנים בעקבות מהפכת קאסם בעיראק, וביטוי חשוב ביותר שלהם היה ביקורו של הגנרל קיא בישראל בנובמבר 1958. במקביל הוגדל הצוות הישראלי שהופקד על ניהול הפרויקטים השונים, ובהתאם הוגדלו גם תקציביו (ביולי 1959 הגיע תקציב הנציגות הישראלית בטהראן ל-115 אלף דולר).⁵⁰ היצוא הישראלי לאיראן אמנם המשיך לפגור משמעותית אחר היבוא ממדינה זו, אך בין 1958 ל-1959 גדל היקפו פי חמישה והגיע למיליון דולר כמעט. סכום זה הוכפל שנה לאחר מכן.⁵¹ בשלהי 1959 החלה פעילות הסיוע החקלאי לאיראן - פעילות שבה היה מעורב עזרא דנין, ששהותו באיראן מתוארת בספר ציוני ללא תנאי. באותה תקופה נשלח לטהראן גם מאיר עזרי כרי לשמש עוזרו של צבי דוריאן. לפי כל העדויות היה בין השניים שיתוף פעולה מצוין עד לפרישתו של דוריאן עשר שנים לאחר מכן.⁵² ממעט המסמכים שהותרו לעיון בארכיון המדינה בירושלים נראה שהחלוקה הפונקציונלית של תפקידי שלושת הנציגים הישראלים החשובים בטהראן באותה תקופה - דוריאן, עזרי ונמרודי - השפיעה על תחומי האינפורמציה שהעבירו ארצה, שלושתם ביחד וכל אחד מהם לחוד. נמרודי עסק בקשר הצבאי-מודיעיני עם איראן, עזרי היה מעורב בתחום הפוליטי הפנימי במדינה, ודוריאן עסק בעיקר בתחום הדלק ובקשרים עם הקהילה הדיפלומטית, עם משרד החוץ ועם חצר השאח. דיווחיו של דוריאן על הנעשה בתחום הדלק באיראן היו מקור שקשה להגזים בחשיבותו. עיסוקיו של דוריאן חרגו תמיד מההקשר הצר של המטרות שקבע לו משרד החוץ הישראלי. למרות היותו זר למשרד החוץ הישראלי, לצה"ל ולמוסד, בכל זאת היה מעורב אינטנסיבית בתחום הפוליטי והמודיעיני-אסטרטגי של הקשרים עם איראן. תיקי מנהל הדלק הישראלי מכילים עשרות רבות של דוחות מפורטים שלו על מדינה זו - דוחות שאפשרו למשרד החוץ הישראלי לקבל תמונה עשירה וחדה של המתרחש בה. יש לשער שיכולתו להגיע לאינפורמציה מהימנה ואוטוריטיבית השתפרה מאוד עם הרחבת פעילותה של ישראל בתחומים המודיעיניים-צבאיים - תחומי אחריותו של נמרודי - ובתחומים הפוליטיים הפנימיים, שבהם הלכה והעמיקה מעורבותו של עזרי. בניסוחיו וביכולת הניתוח שלו הוציא דוריאן מתחת ידו דיווחים יוצאי דופן באיכותם באותן שנים. יתרה מזו, היכרותו היסודית עם הפוליטיקה הפנימית באיראן הובילה אותו כפברואר 1958 לעימות חזיתי עם משרד החוץ בנושאים מדיניים טהורים, שעם זאת היו קשורים ישירות לנושא הדלק. אין ספק שדוריאן הסכים עם אנשי משרד החוץ בירושלים שגולת הכותרת של המאמצים המדיניים שהושקעו בטהראן תהיה הכרה בהיורה של איראן בישראל. בתזכיר למשרד החוץ ציין דוריאן: 'אנו משוכנעים שכל פעילותנו הכלכלית, כולל שטח הנפט, בנויה על חול באם לא נצליח לחזק את עמדתנו

50. מכתבו של שלוש לשילוח, 6.5.1959, א"מ 3747/27; תזכיר מ-29.7.1959, א"מ 3747/4; תזכיר מ-17.2.1963, א"מ 33/4934.

51. תזכיר מ-1.11.1961, א"מ 3761/23.

52. תיק שירות אישי, משרד החוץ, ירושלים.

הפוליטית⁵³. עם זאת, היכרותו הקרובה עם המערכת המדינית באיראן עוררה אצלו מידה גדושה של פסימיות כאשר לסיכויי התממשותה של מטרה זו בעתיד הקרוב. יתרה מזו, הוא חשש שמא נסיונות כושלים של ישראל להשיג הכרה דה-היורה ישפיעו לרעה על הנעשה בתחום אספקת הרלק. הטעם לחרדתו היה ברור: חשיפת הקשרים המעשיים של ישראל עם איראן בלא להבטיח גושפנקה מדינית מלאה לכך היתה מסכנת אותם. המלצתו המתמדת היתה אפוא לפעול בכל הדרכים המעשיות כדי להגיע ברבות הזמן למטרה הנדונה. המסמכים מלמדים כי בסופו של דבר אימצה ישראל את עמדתו של דוריאל כמדיניותה המעשית, וכסוף שנות החמישים ובראשית שנות השישים לא הקדישה מאמצים ניכרים כדי להבטיח את מימוש הסכם ההכרה בינה לבין איראן, שהושג עוד בראשית 1950. ואכן, בפברואר 1962, בסיכום שכתב על פעילות ישראל במדינה זו, ציין עזרא דנין כי אחת הסיבות לכך שאיראן לא הכירה בישראל היא 'בגלל קו אי הפעילות שלנו בנושא זה'⁵⁴. לעומת זאת, הפעילות לטיפוח הקשרים המעשיים עם טהראן, במיוחד בתחומי הרלק הביטחון, היתה יעד עליון.

ואולם, אם בעניין זה היתה תמימות דעים בין הנציג הישראלי בטהראן לבין שולחיו, הרי בעניין אחר שררה אי-הסכמה בסיסית ביניהם. בראשית 1958 החלו האיראנים להעלות הצעות שונות למיסוד לא רשמי ומוסווה של יחסים מדיניים בין ישראל לאיראן. היוזמות היו כולן איראניות והיו להן סיבות אחדות. כתקופה זו החל דוריאל להתנגד נמרצות לרעיון של פתיחת משרד אינטרסים איראניים בישראל במסגרת נציגות של מדינה זרה אחרת, והמליץ לשמור בכך על הגישה שהנחתה את משרד החוץ הישראלי מאז 1951. הנציג הישראלי גייס את כל הידע שלו כדי לשכנע את שולחיו בצדקת טיעוניו. כך, למשל, כתחילת 1958, כשנראה היה כי ההצעה לפתוח משרד כזה קשורה לאיחוד בין מצרים לטוריה בראשית אותה שנה - איחוד שעורר חששות כבדים באיראן - הצביע דוריאל בדיווחיו על מניע עיקרי אחר:

האינטרס האיראני החשוב בסידור הנדון הוא פנימי. העדה הפרסית בישראל היא הקיבוץ האיראני הכי גדול אחרי [זה שב]עיראק. לפי החוק האיראני כל ילידי ויוצאי פרס נחשבים איראנים. החוקה והמסורת הקיסרית מטילים על מלך המלכים להגן על נתיניו בכל מקום בעולם. השארת עשרות אלפי איראנים בלי הגנה ושרות קונסולריים היא כושה בעיני האיראנים, פחדנות מחפירה מפני הערבים, ליקוי פרסטיז'ה של השאח, הזנחת חובה קיסרית ראשונה. הארגומנט הזה לחידוש היחסים, השוקל כפליים מבחינה מוסרית כאווירה האיראנית, לא יורד מדפי העיתונים ומשיחות, הועלה בפרלמנט, הוזכר בלי הרף באוני המלך ע"י איראנים, וצירים ועיתונאים מוכיחים את הממשלה ואת שר החוץ על פניהם. הלחץ לא נעים לארדלן ולשאח ביותר. ד"ר ארדלן, הפיקח והערום, מוכרח

53. מכתבו של דוריאל למשרד החוץ, 17.5.1961, א"מ 3761/23.

54. מכתבו של דנין למאיר, 12.2.1962, א"מ 3433/49.

להוריד מהלחץ, להרוויח זמן, להשקיט, ולהשליך עצם למבקרים. לא עלינו לעזור לאיראנים להוריד מן הניגודים בהם הסתבכה ביחסיה אתנו. מי שמנתק יחסים אתנו צריך לשאת בתוצאות ובנזק שבדבר.⁵⁵

לדוריאל היו נימוקים כבדי משקל נוספים לשלילת ההצעה האיראנית. הוא טען כי ההסדר עלול להנציח את האנומליה המאפיינת את היחסים ולסכן את השגתה של מטרה החשובה לידידי ישראל בטהראן. עוד טען כי קבלתו תהווה תקדים מסוכן העלול להשפיע על אופי היחסים בין ישראל לתורכיה, כי הוא עלול לסכן את מעמד הסוכנות כאיראן וכי האינטרסים הישראליים במקום (להוציא את ענייני הרלק, שבהם לא יכלה לטפל נציגות של צד שלישי) לא היו כה רבים כדי להצדיקו. כמו כן טען דוריאל כי מסירת ענייני הרלק לידיים זרות תהווה אמתלה לסילוק כל נוכחות ישראלית המעורבת בעניין מן המדינה, על כל המשתמע מכך.

ההפיכה שאירעה בעיראק באותה שנה נתנה אותותיה גם בטהראן, בין היתר באיתותים נוספים של רצון ליצור קשר מדיני מוסווה עם ישראל. דוריאל ניסה ככל יכולתו להעביר את המסר שהסיכוי להתממשות מעשית של קשר כזה קלוש. ביטוי טיפוסי לכך הוא דיווחו מראשית 1959, שבו הוא מנתח את השפעת עלייתו של קאסם על האינטרסים הישראליים באיראן:

ככל הבעיות היסודיות של מדיניות החוץ האיראנית, התנגשו גם בשאלת עיראק שתי גישות מנוגדות. האחת אקטיביסטית, של אנשי הצבא והביטחון, אשר תבעו פעולה דראסטית ומהירה, ניתוק יחסים עם עיראק ואפילו פעולה צבאית עם כיבוש בזק של בגדאד והחלפת השלטון שם, בהנחה שברית המועצות תתפשר עם עובדה קימת ולא תסתכן למלחמת עולם. התפטרות שר החוץ הזקן והפשרני וחידוש ספקטקולרי של היחסים עם ישראל שיכים לדרישות האקטיביסטים. הדרישה האחרונה הזאת יצרה את גל השמועות החדש על חידוש היחסים אנשי הביטחון הפעילו את העיתונות להתקפות חריפות נגד עיראק ולביקורת על שר החוץ. לעומת זאת שללה הדיפלומטיה הרשמית של משרד החוץ את האופי הקומוניסטי של השלטון העיראקי ואך גרסה כי השליט נמצא בשלב של תמרון נכון וזמני של השענות על השמאליים ונגד קע"ם וכי כבוא הזמן ייצב עיראק עצמאית גם נגד האיחוד המצרי-סורין וגם נגד השמאל, דבר המתאים בתחלט לאינטרסים היסודיים של איראן. מכאן המסקנה שהשליט העיראקי הוא האיש הנכון מבחינה איראנית ויש לתמוך בו ולמנוע ממנו לחץ ותעמולה אויבת ומעצבת. חידוש יחסים עם ישראל, ואפילו שמועות על כך, הוגדרו ועל-ידי משרד החוץ כמסוכנות ביותר בשלב הנוכחי, וכעלולות לשמש נושא סנסציוני בפולמוס הערבי הפנימי ולסכן את יחסי עיראק-איראן העדינים גם בלאו הכי.

55. מכתביו של דוריאל למשרד החוץ מ-13.3.1958, א"מ 374/29, ומ-27.3.1958, א"מ 3747/25.

שתי הגישות המנוגדות הנזכרות לעיל התנגשו בפני השאח והוא תמך בעמדתו של שר החוץ. הויכוח הפנימי הסתכם כנאום פייסני של שר החוץ.⁵⁶

במשרד החוץ בירושלים לא חלקו על אבחנתו של דוריאל בנוגע למניעים שהביאו את איראן להעלות את רעיון הקמתה של נציגות מדינית לא רשמית בישראל, אך סירבו לקבל את דרך הפעולה שהציע. הסיבה העיקרית לכך היתה דווקא הספק באשר לנכונותה של ממשלת איראן לקדם בשנים הקרובות את עניין הקשרים הדיפלומטיים בינה לבין ישראל. עם זאת הוחלט להיענות בחיוב להצעה, בין היתר 'שכן ההסדר יקל על כל הסידורים הקשורים כנסיעות ישראלים לפרס'.⁵⁷ הנימוק האחרון לא היה מקובל על המחלקה הקונסולרית במשרד החוץ הישראלי, שטענה כי על נציגות הסוכנות בטהראן מוטלות משימות 'לא אורתודוקסיות' רבות שרק ישראל מסוגלת לבצע - משימות שספק גדול אם נציגות זוהי תהיה מעוניינת או מסוגלת לכצען. גם ראובן שילוח ומוריס פישר מצמרת המשרד התנגדו למהלך, אך ללא הועיל.⁵⁸ דוריאל עצמו היה 'מלא חמה' בהיורוע לו על הסידורים שנעשו ללא התייעצות ממשית אתו. אמנם בהנחיה שקיבל ממשרד החוץ נאמר כי היות שהדברים נקבעו 'כרמה מאד גבוהה' ועל דעת שרת החוץ, גולדה מאיר, והמנכ"ל, עליו להימנע מפעולות העשויות להתפרש כהתנגדות לתוכנית,⁵⁹ אך דוריאל לא קיבל את הדין, ובשיחה עם השגריר ההולנדי בטהראן, שהיה אחד המועמדים לייצג את ישראל בהסדר המוצע, הביע את דעתו כי אין בו ברכה.⁶⁰

אבחנתו של דוריאל הוכחה כנכונה לפחות בשנת 1958. שר החוץ האיראני החדש, ד"ר האקמאט, נטש את הרעיון והתוכנית התבטלה מאליה. עם זאת, חצי שנה לאחר מכן תרם המאבק הפנימי באיראן תרומה צנועה לקידום היחסים המדיניים בין שתי המדינות. בפברואר 1959, כנראה בעקבות לחץ שהפעילו החוגים האקטיביסטיים, החליטה ממשלת איראן לשלוח את איברהים טימורי לשמש בתפקיד הממונה על העניינים הקונסולריים בישראל ולהפעילו בתוך שגרירות שווייץ בישראל. הכוונה, כפי שהוסבר לנציגים ישראלים, היתה להתחיל בניהול היחסים באופן דיסקרטי, ללא כל פרסומת, ולפתחם 'ברגע המתאים יותר לפעולה זו' ליחסים ריפלומטיים.⁶¹ דוריאל המשיך להתנגד להעתקת 'מודל הערפול' שאפיין את קשרי הנפט בין איראן לישראל לתחום המדיני, וכתב: 'אנחנו מוסיפים להיות בדעה שכל הסידור גם במקרה של הדדיות לא מכניס לנו הרבה למעשה ופועל כאן כחרדה מהצורך והלחץ ליחסים תקינים, כדחיה וטשטוש הבעיה והולכת שולל של ידידינו. לכן עלינו לא להציע ולא לקבל

56. סקירה מתאריך 1.1.1959, א"מ 3747/3.

57. מכתבו של ציפורי לדוריאל, 23.3.1958, שם.

58. פרוטוקול ישיבת סגל מצומצם, 18.4.1958, א"מ 3105/12.

59. מכתבו של בן חורין לדוריאל, 9.4.1959, שם.

60. מכתבו של סידור ללבבי, 1.5.1958, א"מ 1948/10.

61. מכתבו של כהני לברטור, 20.2.1959, א"מ 1952/25.

פשרות והקלות בלתי מקובלות ולשמור לנו את האפשרות להציג באם נרצה את הרעיון כבלתי מציאותי אחרי ניסיון של יותר משנה בלי תוצאות ולמרות נכונותנו.⁶² הקשיים שהעמידה שווייץ בדרך ליישום הרעיון היו בעיניו הזדמנות טובה לתת לו לגווע מאליה, ואכן, הדברים התפתחו כפי שקיווה. דוריאל היה ראליסט דיו כדי להבין ולדווח כי גם פיטוריו של שר החוץ האקמאט בינוי 1959 לא יביאו לשינוי ממשי ומרחיק לכת ביחסים הרשמיים בין שתי המדינות, אף שמחליפו של האקמאט, עבאס אראס, שהיה ממוצא ערבי, היה זהיר יותר בכל הנוגע לכיטויים אנטי-ישראליים.⁶³ אמנם היו סימנים להתקדמות בכיוון הרצוי, כמו הסכמתה של איראן בראשית יולי לאפשר 'אל-על' לקיים מדי שבוע שתי טיסות סדירות בקו לוד-טהראן-לוד או לוד-אנקרה-איסטנבול-טהראן,⁶⁴ ומינויו החשאי של איברהים טימורי לנציג איראן בישראל בתוך השגרירות השווייצרית והגעתו ארצה במחצית דצמבר 1959.⁶⁵ ואולם, הדרך מכאן והלאה לא היתה סלולה עדיין, והערכותיו של דוריאל התאמתו כאשר לאחר שהות של שלושה חודשים בארץ עזב טימורי את תל-אביב וחזר לטהראן 'כדי לא להרגיז את הערבים'.⁶⁶ שוב הוכחה התזה של דוריאל, שגרס כי איראן מוסיפה לפסוח על שתי הסעיפים ביחסיה עם ישראל, וכי למרות ההתקדמות הרבה שהושגה בתחום הקשרים בין המדינות, הרי ידם של אלה המצליחים למנוע את השלמת הצעד הזה היא על העליונה, והם משכנעים את השאח כי הזמן לא בשל לפעולה וכי הדבר יזיק לאינטרסים של איראן בעולם הערבי.

התקפתו הכוטה של נאצר על השאח בנאום שנשא באלכסנדריה ב-26 ביולי 1960 - נאום שבו גינה את הקשר בין ישראל לאיראן (ככל הנראה עקב מידע על התהדרות שיתוף הפעולה הכלכלי ביניהן, במיוחד בתחום הדלק) - הביאה לניתוק היחסים בין שתי המדינות, ואף שחזקה את ידי התומכים בנטייה הפרו-ישראלית בטהראן, שימשה כלי שכנוע יעיל ביותר בידי המתנגדים לה.⁶⁷ לפיכך לא הופתע דוריאל כששמע מתת השר האיראני לענייני חוץ באמצע אוגוסט 1960 כי 'עכשיו נחוץ לחכות עד שייגמר כל הרעש [...] בינתיים יישאר טימורי בטהראן ויחכה לבאות'.⁶⁸ שרת החוץ הישראלית קיבלה המלצה זו ובדצמבר 1960 הורתה לנציגי ישראל בטהראן 'לא להעלות את הנושא של הקמת יחסים דיפלומטיים [...] אין לארגן קמפניה של לחץ בנושא'.⁶⁹ חצי שנה לאחר מכן הסביר השאח בפגישה סודית עמה כי 'ככל שיתייצב המצב כן תתאפשר הסדרת העניינים הרשמיים בינינו. הוא אישית יחתור לכך. הוא מניח שלא מן הנמנע

62. מכתבו של דוריאל לששן, 5.3.1958, א"מ 3747/29.

63. תזכיר מ-22.6.1959, א"מ 3747/3.

64. מכתבו של ששן למנכ"ל משרד החוץ, 11.8.1959, א"מ 3748/18.

65. מכתבו של ששן למאיר, 11.8.1959, א"מ 3747/29.

66. תזכיר מ-29.7.1960, א"מ 3079/3.

67. מכתבו של דוריאל למשרד החוץ, 28.7.1960, א"מ 3761/28.

68. מכתבו של דוריאל למשרד החוץ, א"מ 3761/25.

69. מכתבו של דיבון לדוריאל, 15.2.1960, שפ.

שתוך שנתיים-שלוש יתאפשר הרב⁷⁰. זמן לא רב לאחר מכן שב טימורי ארצה לכהן כנציג בלתי רשמי של משרד החוץ האיראני בישראל.⁷¹ לכאורה נמנה עם סגל השגרירות השווייצרית, אך למעשה פעל באופן עצמאי במשרד נפרד. רק בראשית 1963 זכתה המשלחת הישראלית בטהראן למעמד רשמי של 'נציגות', שהוענק גם לטימורי.⁷² באותו זמן העניק משרד החוץ הישראלי דרגה אישית של שגריר לדוריאל.⁷³ ועם כל אלה, הדרך ליחסים רשמיים וגלויים עם איראן עדיין היתה רחוקה. כאמור, מסוף שנות החמישים התהדקו מאוד הקשרים המודיעיניים-צבאיים בין איראן לישראל. המניע האיראני הראשי להידוקם היה קשור להתפתחויות אזוריות שאיימו להביא להיווצרות גוש מדינות ערביות רדיקליות. לישראל היה אינטרס ברור לקשור קשר אסטרטגי עם כל ישות אזורית שעלולה היתה להיפגע מהתפתחות זו, ולכן טבעית היתה הקמתה של 'הברית הפריפריית'.

'הברית הפריפריית' נזכרת בכמה פרסומים, אך ראוי לציין שאלה מקוטעים ואינם מכוססים על חשיפה משמעותית של חומר ארכיוני בטחוני-מודיעיני, שרק הוא עשוי לאפשר ניתוח היסטורי יסורי של הנושא. התיעוד הקיים מלמד עם זאת כי למרות העניין הטבעי שגילתה ישראל בפיתוח הקשר המודיעיני-צבאי עם איראן, היעד האסטרטגי החשוב יותר מבחינתה כזמנו היה הבטחת מקור האנרגיה הראשי שלה במדינה זו. במילים אחרות, נראה כי מלכתחילה נועדו קשריה המודיעיניים והצבאיים עם איראן לשרת בראש ובראשונה מטרת כלכליות-אסטרטגיות ולהקנות לה מעמד של לקוח בעל ערך, כדי להבטיח את נכונותה של טהראן להמשיך ולספק לה דלק. לכן, למרות העובדה שדוריאל לא היה שליח של המוסד או של צה"ל בטהראן, ולכן אולי גם לא שותף בכל נפתולי הקשרים של ארגונים אלה באיראן, אין ספק שהתחום שהיה אחראי לו היה ליבת האינטרס האסטרטגי של ישראל במדינה זו.

בשנים 1960-1963 התאפיינו קשרי הדלק בין איראן לישראל, כבעבר, בהיעדר הסכם רכישה גדול וישיר עם NIOC בשל המחירים הגבוהים שעליהם עמדה, אך גם בהתרחבות היקפן של פעילויות אחרות. נראה שהאיראנים השתכנעו ביכולתה של ישראל ליזום מהלכים בתחום הנפט, בכישורי השיווק שלה ובפוטנציאל הטמון בקשרים עמה. התוצאה היתה לחץ בלתי פוסק שהפעילו עליה במטרה לקשור עמה קשרים כתחומים אלה. כך, למשל, בסוף מרס 1960 הביעו שני חברי הנהלת חברת הדלק הלאומית של איראן ששהו בביקור בארץ את רצונה של איראן להגדיל את חלקה בשותפות בפרויקט צינור אילת מ-2.5 מיליון דולר לשלושה מיליון דולר (כרי שיהיו לה שלושה נציגים בהנהלה), לרכוש כרבע מהבעלות על בתי-הזיקוק בחיפה ולשתף את ישראל בחיפוש נפט ובקידוחי נפט בשביל NIOC באיראן.⁷⁴ בהזדמנויות אחרות הופנו

70. מכתב משגרירות ישראל באוסלו למשרד החוץ, 26.5.1961, א"מ 3761/23.

71. מכתבו של דוריאל למשרד החוץ, 6.7.1961, א"מ 3761/30.

72. מכתב ממשרד החוץ לדוריאל, 23.1.1963, א"מ 3433/49.

73. חיק שירות אישי, משרד החוץ, ירושלים.

לישראל בקשות נוספות, ובהן בקשה לסייע לאיראן בניצול ובשכירה של שתי מכליות שהיו אמורות לצאת ממספנות בצרפת בשלהי 1960, ובתיווך לשם קבלת הלוואה בין-לאומית שהיתה נחוצה לממשלה האיראנית למימוש תוכנית הפלדה שלה.⁷⁵ לכמה מן הבקשות נענתה ישראל בחיוב. כך, למשל, ביולי 1960 הוקמה חברה הנדסית שבה היו שותפות NIOC, החברה הצרפתית Gaz De France ו'סופטרול' הישראלית, שהיתה אמורה לחקור בעיות טכניות וכלכליות שונות ולהכין תוכניות לניצול הגז הטבעי באיראן.⁷⁶ באותה עת גם נרקמה שותפות בין 'אמישראגז' הישראלית לבין גורם איראני במגמה להקים חברה לשיווק גז במכלים.⁷⁷ נוסף על כך היה גם ניסיון ישראלי לסייע לאיראן בעניין המכליות.⁷⁸ ואולם, בהיבט צצו בישראל הסתייגויות והיסוסים משמעותיים בנוגע לעניינים מהותיים בתחום הנפט. אין ספק, למשל, שהרעיון בדבר שותפות איראנית בבתי-הזיקוק לא נראה למשרד האוצר הישראלי, מסיבות שלא צוינו במסמכים שנחשפו לעיון ושניתן רק לשערן. דוריאל לא פסק מלבקר את העמדה הזאת. במכתב מספטמבר 1960 טען:

עלינו להיות גמישים, לנצל את ההזדמנות ואת הרצון האיראני הקיים ולקשור אותם גם בבתי הזיקוק. רק כניסת האיראנים להשתתפות אורגנית גם בבתי הזיקוק תשלים את כל המערכה. הצינור כשלעצמו לא מהווה קשר מספיק כי תוך חמש-שש שנים יקבלו חזרה את כל הכסף שהשקיעו במזומנים שלהם, ותישאר בידם השקעה מעניינת המכניסה 16% בערכות ממשלתית ויהיה גורלו של הצינור אשר יהיה. אין לאיראנים עכשיו כסף לקניה ממשית של חלק ניכר בבתי הזיקוק, אבל הם לא מתכוונים להשתתפות גדולה ולשליטה, אלא רק למקום מכובד. מתקבל על הדעת סידור שהכנסות מן הצינור ישמשו לתשלום עבור המניות בבתי הזיקוק. אנחנו לא מסכנים דבר. בתי הזיקוק נמצאים בארץ בשליטתנו המלאה והסכומים המגיעים לאיראנים מהשתתפותם בצינור יישארו בארץ.⁷⁹

סיבה נוספת, חשובה ביותר, לדתיעה מהיענות מהירה לבקשות האיראניות היתה המודעות לפער שכין גודל הציפיות בטהראן לבין יכולתה של ישראל להגשימן. מדוח ישראלי עולה כי האיראנים בהחלט סברו שנציגי ישראל הם בעלי יכולת בלתי מוגבלת. התעמולה הישראלית בכירה האיראנית, שהיתה לחם חוקו של דוריאל מאז ראשית פעילותו שם, הניבה ככל הנראה פירות ככדים מדי, ועץ היחסים המעשיים בין שתי

74. תמצית שיחות, 18.3.1960, 23.3.1960, א"מ 732/4.

75. מכתבו של דוריאל לדיכון, 17.6.1960, א"מ 3435/14, ולארנון, 17.6.1960, א"מ 3763/15.

76. מכתבם של 'אליעזר' ו'יצחק' לספיר, 22.7.1960, א"מ 3435/14.

77. מכתבו של דוריאל לרסין, 2.10.1960, א"מ 732/4.

78. מכתבו של דוריאל לארנון, 8.7.1960, א"מ 3763/15.

79. מכתבו של דוריאל לקולוב, 12.9.1960, א"מ 446/8.

המדינות התקשה לשאתם. כך סיכם נציג ישראלי ביקור בענייני דלק שערך בטהראן בראשית מאי 1962:

האיראנים מאמינים שאנחנו כל-יכולים, שיש לנו לא רק יכולת וכישרון אלא גם אפשרויות בלתי מוגבלות לחרור לשווקים ולגיס כספים כסכומים גדולים ביותר. לא חשוב היום לברר איך הגיעו לאמונה זו, אלא יש להביא בחשבון אפשרות של אכזבה רצינית כאשר יגלו למשל, כי יש גבול ליכולתנו לגיס כספים גדולים עבור משימותיהם. עד עתה הניסיונות שנעשו לתת להם תמונה מציאותית על ממדי יכולתנו לעזור להם - ולא רק בשטח גיוס כספים - לא השיגו את מטרתם.⁸⁰

יכולת השיווק של ישראל היתה פחותה בהרבה מזו שייחסו לה האיראנים, וגם תחום בדיקת השווקים לא היה מפותח בארץ.⁸¹ בישראל חששו מאוד להיכנס עמוק מדי למבוך הפוליטיקה הפנימית של חברת הדלק הלאומית האיראנית, אף שדוריאל הבטיח כי ניתן לנווט בו בהצלחה. כמו כן, מאחורי רצונה של ישראל להשתלב בחיפושי נפט לא עמד ניסיון עצמאי רב, ולאיראנים עצמם היה חשוב יותר השיווק העתידי של המוצר.⁸² ישראל הושיטה אפוא לאיראן סיוע צנוע בתחום זה: היא ארגנה משלחת מומחים ישראלית-איראנית, שיצאה לסיור בכמה ממדינות אפריקה בפברואר 1961 כדי לאתר שווקים שיתאימו לדלק של NIOC כשזה יהיה בידה.⁸³ אך גם פרויקט צנוע זה היה בעייתי מבחינת ישראל, שכן שיתוף הפעולה עם האיראנים עלול היה לעורר על ישראל את רוגזן של חברות הנפט הגדולות. הואיל וחלק ניכר מהנפט הגולמי שקיבלה ישראל מאיראן היה שייך לחברות אלה (ישראל קיבלה אותו בעקיפין באמצעות החברות הקטנות), נקל היה להן לתת ביטוי לרוגזן, הן בתחום האספקה והן בתחומים אחרים.⁸⁴ בתחום חיפושי הנפט, לעומת זאת, לא העניקה ישראל כל סיוע לאיראן. ברור שהיענותה החלקית לבקשותיה של איראן בנושא זה עוררה אכזבה גדולה בקרב פקידים איראנים. דוריאל ביקר בקביעות את המדיניות הישראלית הזהירה הזאת. דעתו, שאותה הביע באפריל 1961, היתה כי 'בכלל לא עשינו הרבה כי גם היצוא שלנו וגם עבודת הקבלנים שלנו לובשים יותר אופי של ניצול השוק ועשית רווחים'.⁸⁵ המודל שעליו המליץ דוריאל היה ההישג בתחום הגז: ההשקעה הכספית של ישראל בפרויקט זה היתה אפסית, המימון הגיע מצרפת, מומחים ישראלים הועסקו באיראן, ו'הפרסים התרשמו ורשמו נקודה זו לטובתנו וראו בזה אישור לקשרינו ועמדתנו בעולם. יש לנו תפקיד

80. מכתבו של שרמן לארנון, 2.5.1961, א"מ 3435/14.

81. מכתבו של דוריאל לדיכונ, 20.11.1960, א"מ 732/4.

82. מכתבו של דוריאל לארנון, 20.10.1960, ש.מ.

83. סיכום ישיבה, 9.2.1961, א"מ 3435/14.

84. מכתבו של שרמן לארנון, 2.5.1961, א"מ 3435/14.

85. מכתבו של דוריאל למשרד החוץ, 13.4.1961, א"מ 3763/15.

ליוזם, לתוך, לקשר. ישראל יכולה למצוא את מקומה ולתפוש מקום מכובד בכיזנס של אחרים ללא סיכונים מיוחדים.⁸⁶ במהלך אפריל 1961 החריפה ביקורתו של דוריאל; באותה עת, לנוכח שינויי המחירים בשוק הבין-לאומי והאפשרויות המפתות לרכוש דלק מן החברות הגדולות במסגרת חוזים לטווח ארוך, החליטו מומחי הנפט הישראליים לבדוק אם יש אפשרות שהאיראנים ישחררו את ישראל מחובתה להעניק להם את 'זכות הסירוב הראשונה' בשנים 1963-1964, אם יובטח להם כי בתקופה זו תרכוש ישראל 30 אחוז מן התצרוכת הישראלית מ-NIOC.⁸⁷ דוריאל הזהיר:

עוד תעבור תקופה ממושכת טרם נוכל לוותר על האיראנים ו'לצפצף' עליהם. לכן אנו מעונינים שיהיו קשורים איתנו בחוזה לתקופה ממושכת. איני מתלהב מהלחץ שלנו עליהם בשאלת ה-First Refusal. תמיד יהיה חשוב שבכילנו לקסום להם באפשרות של מכירת סחורות וככמות מעניינת. נחוץ ש'התחמושת' הזאת תישאר כאמתחתנו. אסור לנו לעשות רק חישובים מרקנטליסטים שלא ידוע אם שכרנו המסחרי לא יהיה כהפסדנו הפוליטי הגדול. תפשת מרובה - לא תפשת. החוזים לאספקה האחרת הזאת לשנים הבאות מן ההכרח שיחתמו עם חברי הקונסורציום. איני מטיל ספק שהחוזים לא יעמדו אפילו בלחץ קל של הערבים אם האיראנים לא יעמדו לצידנו, ואם לא יהיה ידוע שהאיראנים כעצמם מספקים לנו נפט וקשורים בחוזים אתנו. אנו עלולים לסכן דברים ממשיים ולהחליפם באשליה.⁸⁸

כסופו של דבר נדחתה עמדתו של דוריאל בטענה שהיא 'בלתי עסקית ובלתי מוצדקת'. בהתאם לקו זה נוסחו גם ההנחיות למשא-ומתן בין נציגי ישראל לנציגי NIOC כראשית אוקטובר 1961, לאמור: 'לא נריב על 2 סנט אבל לא נותר על 5 סנט'.⁸⁹ באותם חודשים הגיעו היחסים בין ישראל ל-NIOC לסף משבר, ובמהלכם שוב הועמדה למבחן אבחנתו של דוריאל לנוכח זו של הממונים עליו. כדי להבין את הסיבות למשבר יש לשוב ולהזכיר את מצבן הרשמי של התוכניות הישראליות לרכישת דלק מחברת הדלק הלאומית האיראנית. במרס 1961, משתמה תקופת חוזה האספקה המשולש (עם 'סינגל' ועם NIOC) שלפיו היתה ישראל אמורה לרכוש מאיראן כמות כללית של 550 אלף טון במשך שנתיים, התעוררה שאלת המשך הקשרים המסחריים עם החברה האיראנית.⁹⁰ מאז סוף 1960 הציעה ישראל לחתום על חוזה חדש לרכישת מאה אלף טון דלק - כלומר, מחצית הכמות שנרכשה במשך ארבע השנים שקדמו לכך. חוזה זה אמור היה להיחתם כעסקה משולשת, בהתאם להסכם של 1959,

86. שם.

87. מכתב ממשד החוץ לדוריאל, 11.4.1961, א"מ 732/4.

88. מכתבו של דוריאל למשרד החוץ, 14.5.1961, א"מ 732/5.

89. מכתבו של שרמן לאשרוב, 3.10.1961, שם.

90. מכתבו של דוריאל למשרד החוץ, 23.5.1961, שם.

והאיראנים לא התנגדו לכך, הגם שלא הראו התלהבות. ואולם, החתימה על החוזה נדחתה שכן הצדדים לא הגיעו להסכמה בעניין המחירים, וכמו כן נותרה פתוחה שאלת הכמויות שיירכשו מ-NIOC בשנים הבאות.

בינתיים נוסף עוד מכשול בדרך לחתימה על הסכם בין הצדדים. כאמור, לפי זכרון הדברים שנחתם בין אשכול לבין יושב-ראש NIOC החזיקו האיראנים בזכות לספק עד 50 אחוז מכלל תצרוכת הנפט הישראלית. האיראנים שמרו על הזכות הזאת מתוך ציפייה לנפט שיועמד לרשותם בעקבות קידוחים חדשים. בקידוח איטלקי שהתבצע במפרץ הפרסי במהלך 1961 התגלתה שכבת נפט 'Off Shore'; הנפט שהופק בקידוח זה - כאלף טון ביום (כמות שהוגדרה עדיין כ'לא מסחרית') - הועמד לרשות NIOC. לאיראנים היה חשוב ביותר להראות שהם מסוגלים למכור את הדלק הזה במחיר הרשמי. ואולם, מאחר ששום קונה לא נענה להצעה הזאת התבקשה ישראל לרכוש שני מטענים בהיקף של 60 אלף טון במחיר הרשמי, 'כעסקה מדינית ותכסיסית' החשובה לאיראנים 'לקראת קביעת היחסים והמחירים עם האיטלקים'.⁹¹ נוסף על כך, הואיל ותפוקת הקידוח האיטלקי היתה עשויה להעמיד לרשות NIOC כמויות ניכרות של נפט, התחדדה שאלת רכישותיה של ישראל מן החברה לשנים 1962-1964 בהתאם להסכם המסגרת של 1959. האיראנים הפעילו על ישראל לחץ כבד שלווה באיומים ברורים בנסותם להשפיע עליה להתחייב לרכישת 800 אלף טון במחירים רשמיים במהלך שנים אלה, וקניית המטענים האיטלקיים הוצגה כעזרה ארעית וכמחווה ידידות שאינה קשורה להתחייבות הכללית.

ואולם, הדרישה האיראנית עמדה בניגוד לתוכן הסכם המסגרת. כזכור, ההסכם התנה את התחייבותה של ישראל בכך שלא יהיה באפשרותה לרכוש נפט במחירים נמוכים מאלה שהציעו האיראנים. בתחילה התעקשו נציגי NIOC לפרש את ההסכם בדרך שונה, אולם בסופו של דבר נסוגו ועמדו רק על כך שישראל תקנה את שני המטענים 'האיטלקיים'. בישראל רצו לפתור את הבעיה באמצעות התירוץ של מציאת מקורות זולים יותר בשוק העולמי והשתחררות מהמחויבות לרכוש דלק מ-NIOC, או לחלופין - בחתימה על חוזים לרכישת דלק מאיראן במחירי תחרות. השאלה שבה התחבטו המומחים הישראלים היתה מהי מידת התלות של ישראל ב-NIOC - כלומר, האם ניתן לכפות על החברה נסיגה פורמלית מהסדר המסגרת של 1959 בדחיית ההצעה לקנות את הדלק האיטלקי, ובה'בעת לשמור על שיתוף הפעולה עם האיראנים וככך להבטיח שחברות הקונסורציום יוסיפו למכור דלק לישראל. דוריאל, בהסתמך על אבחנתו הבסיסית, המליץ על פיוס: הוא הציע לקבל את הצעת האיראנים ולקנות את 'הנפט האיטלקי', לדחות את ההכרעה כאשר לעתיד הקניית מ-NIOC ולתנאייה, ולא להתחייב לרכישות אלטרנטיביות לאותה תקופה כדי לאפשר מרחב תמרון ביחסים עם האיראנים.⁹²

91. מכתבו של דוריאל לארנון, 29.10.1961, שם.

92. תזכיר מ-1.12.1961, א"מ 14/3435.

ואולם, אנשי האוצר ומשרד החוץ בישראל התנגדו לחלוטין להמלצתו של דוריאל. טיעונם היה פיננסי בעיקרו, והערכתם היתה שהאיראנים ייסוגו בסופו של דבר ושניתן יהיה להפעיל את כל מערך הקשרים הבטחוניים-אסטרטגיים שבנתה ישראל במהלך שלוש השנים שקדמו לכך כדי להבטיח זאת. במילים אחרות, הם היו נכונים להתמודדות חזיתית וגלויה בשאלת המפתח של אספקת הדלק לישראל.⁹³ במונחים אופרטיביים ביקשו אנשי האוצר ומשרד החוץ להשתחרר מהתחייבותם להעניק את זכות הסירוב הראשונה לאיראן, וזאת כדי לאפשר לישראל לקנות כמויות מקסימליות מחברות אחרות בשנים 1963-1964, ואולי לשוב ולקנות כמויות גדולות מ-NIOC לאחר מכן. כמו כן סירבה ישראל להמשיך ולפעול על-פי ההסדר של הסכמי רכישה 'משולשים', שחייבו אותה לשלם מחירים גבוהים שמהם נהנו האיראנים. המסר הברור שרצו הפקידים הישראליים להעביר היה 'שעקרונית אנו מוכנים להכיר בעובדה שאין לראות עסקי הנפט מנקודת ראות מסחרית צרה. עם זאת צריך להבהיר להם בדרך שאינה משתמעת לשתי פנים שאפשרויותינו לתרגם הכרה זו בעובדות ללשון של דולרים וסנטים הן מוגבלות ביותר'.⁹⁴ באמירה זו היתה גם כוונה ברורה לרמוז לאיראנים להנמיך במשהו את רף הציפיות הכלכליות מישראל.

האיראנים, מצדם, נתנו לדוריאל להבין כי 'בעיניהם כל האספקה של נפט איראני וכולל מהקונסורציום] היא אספקה שכאה מ-NIOC כי רק היא מאפשרת אותה ומקבלת עליה את כל הייסורים הפוליטיים ואת הביקורת הפנימית'. בהקשר זה הוסיף דוריאל וציין כי 'אם ישראל תציע תמיד את המחירים הכי זולים השוררים בעולם הרי היא הופכת עצמה בכלל ללקוח לא מעניין גם מכחינה מסחרית ו-NIOC לא תהיה מעונינת בזכות הקדימה לאספקה לישראל. במחיר הכי נמוך תוכל בקלות ובכל זמן למכור את הנפט הגולמי שלה. העסקה היא פוליטית ולא רק מסחרית ואי אפשר להפריד פוליטיקה לחוד - כשרוצים נפט, ומסחר - כשמדברים על מחירים. נחוצה פשרה'.⁹⁵ דוריאל המליץ בפה מלא לשמור את העימות 'על אש קטנה' ולדחות בשנה-שנתיים פגישה רמת דרג שלדעתו, במצב הקיים, עלולה היתה לפגוע חמורות גם ביחסים עם חברות הקונסורציום: 'כי אין באפשרותנו בשום פנים ואופן לתת סיפוק ולהרגיע האיראנים היום (התחיבות למחיר רשמי בלתי ידוע לשנים רבות, התחיבות למאמצים נוספים כולל מימון כבד בשטח שיווק הנפט שלהם). נהיה מוכרחים לדחות את התביעות שלהם ולהרוס את האשליות שלהם או לעשות ויתורים שאף פעם לא ישביעו אותם, בכל המקרים יצאו האיראנים מאוכזבים אשר לכוח הישראלי ונכונות האוריינטציה שלהם על ישראל'.⁹⁶ ואולם, דעתם של שולחיו היתה אחרת.

93. מכתבו של דיבון לדוריאל, 13.12.1961, א"מ 732/5.

94. מכתבו של שרמן לארנון, 17.12.1961, א"מ 442/16.

95. מכתבו של דוריאל למשרד החוץ, 28.12.1961, א"מ 732/5.

96. מכתבו של דוריאל לארנון, 21.1.1962, שם.

בסוף פברואר 1962 הועמדה למבחן נכונותן של האבחנות השונות בפגישות רמות דרג שנערכו בטהראן ובהן השתתפו המשלחת הישראלית בראשות מנכ"ל משרד האוצר ד"ר יעקב ארנון ונציגים איראנים. במהלך המגעים הללו התברר תחזיתו הפסימית של דוריאל. האיראנים נסוגו מעמדתם הנוקשה והושגה פשרה: ⁹⁷ הוסכם כי בזכרון הדברים המקורי יוכנסו שינויים, שבאו לידי ביטוי בהסכמתה של ישראל לוותר ולרכוש מ-NIOC נפט גולמי לא בתנאי תחרות אלא בהנחה של 20 סנט לחכית. ⁹⁸ ההסדר אפשר לאיראנים להרוויח על כל חכית 7-10 סנט יותר משהיו מרוויחים אילו היו מוכרים אותן במחירי השוק. ואולם, גם בהפרש זעום זה היה כדי לבטא את הכרתה של ישראל בכך שאין לראות בעסקות הנפט עם איראן עסקות מסחריות רגילות. עוד הוסכם שער סוף יולי יודיעו האיראנים על הכמויות שיהיו מוכנים לספק לישראל ב-1963. בהיעדר הודעה כזו מצדם היתה ישראל משוחררת מהתחייבות לאותה שנה כראות עיניה. שאלת ההסכם לתקופה 1964/5 נותרה פתוחה. כמו כן סוכם כי עד שתגיע האספקה המלאה מ-NIOC ימשיכו להתבצע העסקות שלפיהן, באופן רשמי, היתה ישראל אמורה לרכוש מ-NIOC עד 250 אלף טון נפט לשנה לפי Posted Prices, כשלמעשה לא היתה זו קנייה של ממש אלא תשלום לאיראנים בסך 250 אלף דולר, או דולר אחד כעבור כל טון שנקנה מן הקונסורציום במחירי השוק. בכך הוגדל הסכום השנתי של מאה אלף דולר שאותו היתה ישראל מחויבת לשלם עד אז.

אם כן, אף שלאיראנים היו הישגים מסוימים, למעשה הושגה פשרה, וככל הנראה התאמתה הערכתם של אנשי משרד החוץ הישראלי, שטענו כי שיקולי האיראנים בעד שמירת הקשר עם ישראל חזקים משיקולי הנגד שלהם. יתרה מזאת, כדיעבד הסתבר לנציגי ישראל שדוריאל צדק באבחנה אחת חשובה שלו - הלחץ שהפעילו האיראנים לפני הפגישה בפברואר והפגישה עצמה היו, בעיקרו של דבר, 'הפגנת שרירים' של נפסי, האיש שריכז את ענייני ישראל ב-NIOC, וטעמיהם היו מעמדו וצרכיו האישיים בלבד. ⁹⁹ נראה שבעיית הקשר עם ישראל לא הדאיגה איש מלברו.

עם זאת, ההסדר היה טעון אישור של הגופים הרשמיים, ואישור זה לא ניתן עקב חילופי גברי בשלטון וב-NIOC במהלך 1962. אמנם עובדה זו אפשרה לישראל להשתחרר ממחויבויותיה ולקנות נפט במחירים אטרקטיביים ממחברות הקונסורציום בלא לשלם את מס העסקות המשולשות, אך היא לא היתה מעוניינת לקנות נפט ממקורות אחרים מאחורי גבם של האיראנים, ובהחלט היתה מעוניינת בקיום חוזה מאושר שיקשור את שני הצדדים ויפחית את סיכויי הנסיגה של NIOC מקשר עמה. סיכויים אלה נראו בלתי מבוטלים לנוכח הקשר המתמיד שקיימה החברה עם ספקי נפט ערבים במסגרת ארגון OPEC, בעקבות התמנותה של ההנהלה החדשה ב-NIOC, שאת

97. מכתבו של ארנון לנאפטי, 6.3.1962, א"מ 446/13.

98. תזכיר מ-20.8.1962, א"מ 3435/15.

99. מכתבו של דוריאל לבאר, 24.7.1962, א"מ 446/13.

חבריה תיארו דוריאל כ'אנשים מהדרור החדש, יותר לאומנים, יותר אנטי מערביים', ועקב תהליכים פנימיים באיראן שהובילו בהדרגה להעברת ההחלטות בנושא מדיניות הנפט מ-NIOC למשרדי הממשלה.¹⁰⁰

תוצאה חשובה ביותר של האירועים הללו, שעמה התקשו הישראלים וכמיוחד דוריאל להשלים, היתה שבמהלך 1962 לא היה כל חוזה שקשר בין NIOC לישראל. לפיכך, במשך כל המחצית השנייה של אותה שנה ובמחצית הראשונה של 1963 דחק דוריאל בגורמים הנוגעים בדבר להאיץ באיראנים לאשר את הסכם פברואר: 'עלינו לעמוד בניסיון ולהמשיך בקו של קשירת האיראנים בחוזים ולקבל באהבה ייסורי "דמי הבטוח" הכרוכים בהם. עוד לא הגיע הזמן לפרוק את העול הזה',¹⁰¹ טען דוריאל. לדעתו, עול זה אפשר לרכוש כמויות גדולות של דלק איראני, שהגיעו באותה תקופה למיליון ו-800 אלף טון, ושמהן כבר יועדו חצי מיליון טון למטרות ייצוא. עם זאת, אישור ההסכם התעכב מסיבות שהיו תלויות באיראנים בלבד, ועוכבה זו עוררה בישראל חשש כבד שמא העיכוב מבשר שינוי לרעה ביחסה של איראן אליה.¹⁰² דיווחיו של דוריאל אישרו כי ב-NIOC היו שהתנגדו להסכם פברואר 1962 בטענה שהסכם זה לא שירת היטב את האינטרסים האיראניים, ולכן מן הדין לשפר את תנאיו ובכך, מטבע הדברים, להרע את תנאיה של ישראל.¹⁰³ באופק הסתמנה אפשרות ש-NIOC תתחיל להפיק נפט באופן עצמאי ולכן תוכל להציג לישראל תנאים קשים יותר. לפיכך יזמה ישראל את חידוש השיחות והודיעה על נכונותה לשלם את דמי העסקות המשולשות רטרואקטיבית.¹⁰⁴ בסוף מאי 1963 הושג הסכם המכוסס על שינויים לא משמעותיים בהסכם פברואר 1962, 'לשביעות רצונם של נציגינו'.¹⁰⁵ בהתאם לו נחתמו הסכמי אספקת נפט גולמי בהיקף של 400 אלף טון לשנת 1963 (במסגרת עסקה משולשת), 450 אלף טון לשנת 1964, ו-50 אחוז מתצרוכתה של ישראל החל ב-1965. דוריאל ראה בהסכם הישג גדול לנוכח מגמות הנסיגה ב-NIOC, וסיכם כי 'אנשי הנפט שלנו יעמדו בקרוב לפני החלטה אם הם יכולים לקבל כבר ב-1964 נפט גלמי מתפוקתה של NIOC. ברצוננו להדגיש בכל לשון של הרגשה את החשיבות להיות ראשונים לקבל את הנפט הזה. שיווק ישיר של נפט גלמי זהו חלום של NIOC מאז ומתמיד והעובדה שישראל תהיה ראשונה להגשים חלום זה תעמוד לנו לא מעט. המאמץ כדאי כדי לא להחמיץ הזדמנות זו'.¹⁰⁶

הערכות רטרואקטיביות של דוריאל בנוגע לדינמיקה שהוליכה להסכם חשוב זה מוכיחות כי גם לאחר מכן לא יכלה ישראל להרשות לעצמה לנוח על זרי הרפנה:

100. תזכיר מ-24.10.1962, א"מ 3435/15.

101. שם.

102. תזכיר מ-17.5.1963, א"מ 3435/15.

103. מכתבו של דוריאל לדינשטיין, 25.1.1963, א"מ 446/13.

104. מכתבו של באור לדוריאל, 21.11.1962, א"מ 3435/15.

105. מכתבו של דוריאל למשרד החוץ, 26.5.1963, א"מ 446/10.

106. מכתבו של דוריאל למשרד החוץ, 26.5.1963, א"מ 3435/15.

משרד החוץ האיראני מתנגד והתנגד לעסקות עד היום בגלל הקשיים והכאב ראש שנגרמים לו ביחסים עם הארצות הערביות והמוסלמיות ומתוך התרשמותו הישירה מהמחאות הערביות הרצופות. הוא לא הצליח אמנם למנען מול העמדה שישראל הצליחה לתפוש בדעת הקהל וחוגים בעלי השפעה, אבל הצליח, כנראה באישור השאח ושירותי הביטחון, לכפות על NIOC ועל כל הגורמים סודיות והסוואה ופחד מפני פרסומת והדלפה. הגישה והלחץ של משרד החוץ והטלת האחריות על NIOC בעד ביצוע האיסור מחזקים אצל NIOC את הזהירות וההגבה של 'אל תעירו אל תעוררו'.¹⁰⁷

אינפורמציה שנודעה לאחר מעשה לימדה את נציג המוסד בטהראן כי 'לאור חילוקי הדעות שנתגלעו בקרב הנהלת NIOC בקשר להסכם פברואר 1962, הוחלט לבקש הנחיות השאח בקשר לעתיד יחסי NIOC עם ישראל. תזכיר החברה כנידון הוחזר על ידי השאח בלית ההערה כי על NIOC "להמשיך בקשרים אתנו כל עוד הם Profitable".¹⁰⁸

למרות התסכולים שעוררה המדיניות האיראנית הזאת, הסכם מאי 1963, שחתם תקופה ופתח תקופה בתחום קשרי הדלק בין ישראל לאיראן, היה מלווה בהתפתחות אינטנסיבית של קשרים אחרים. ב-1963 הגיע היצוא הישראלי לאיראן להיקף של קרוב לשלושה מיליון דולר, וחברות קבלניות ישראליות ביצעו באיראן עבודות בהיקף של 14 מיליון דולר. שנה לפני כן שהו בארץ 57 משתלמים איראנים, ו-17 מומחים ישראלים שהו באיראן.¹⁰⁹ עם זאת, הדרך לנורמליזציה של הקשרים בתחומים השונים ובעיקר בתחום הדלק היתה עוד ארוכה, ודוריאל וחבריו נדרשו לעוד ארבע שנות עבודה מאומצת לפני שזכו לקטוף פירות של ממש מעבודתם. אין ספק שמבחינת דוריאל, החתימה על הסכם השותפות עם איראן לשם בניית צינור הנפט הגדול מאילת לאשדוד לאחר מלחמת ששת הימים - הסכם שעדיין ממתין להיסטוריון שיספר את סיפורו - היתה גולת הכותרת של עבודתו. זמן קצר לאחר מכן, בפברואר 1968, לאחר לא פחות משתיים עשרה שנות שירות רצופות בטהראן (משך זמן חריג, המעיד בכירור על ההערכה הרבה שרכשו לו הממונים עליו), סיים דוריאל את תפקידו, עזב את איראן ופרש משירות החוץ הישראלי. הוא עוד הספיק לשמוע על נפילת השאח ועל התמוטטות מערך שיתוף הפעולה המשגשג בתחום הנפט שאותו כנה, לפני שנפטר בפריס, העיר שכה אהב, ב-17 באוקטובר 1979. שבוע לאחר מכן הוכא לקבורה בארץ. בכך תם סיפורו הלא נודע של דיפלומט יוצא דופן, שמדינת ישראל חבה לו לא מעט על הנחת היסודות ליחסיה עם איראן.

107. מכתבו של דוריאל למשרד החוץ, 17.8.1963, א"מ 446/10.

108. מכתבו של כאור לדינשטיין, 28.10.1963, א"מ 3435/15.

109. תזכיר מ-17.2.1963, א"מ 3433/49.